

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Kandidatuppsats i Socialt arbete

Om synen på ”utanförskap”

*Socialsekreterare och nämndpolitiker om
arbetslösa unga vuxna med försörjningsproblem.*

*Författare: Andrés Iturralde &
Elias Levir
Handledare: Weddig Runquist
Examinator: Lotta Agevall Gross
Termin: HT 2012
Kurskod: 2SA47E*

Abstract

Authors: Andrés Iturralde & Elias Levir

Title: On the views of "utanförskap": *Social secretaries and the board of politicians about young adults with supply problems.* [Om synen på "utanförskap": *Socialsekreterare och nämndpolitiker om arbetslösa unga vuxna med försörjningsproblem.*]

Supervisor: Weddig Runquist

Assessor: Lotta Agevall Gross

During the study's first stage we noticed that the Swedish term " utanförskap" was constructed for political purposes, the term's ambiguity what was first raised our interest. Therefore the aims of this study was to examine how social workers at the social welfare office and the labor market related project Framtid Kronoberg as well as politicians within the administration of Arbete & Velfärd (Work & Welfare) relates to *utanförskap* as a social phenomenon. The study's second aim was to examine how the aforementioned persons consider *utanförskap* to be counteracted among young adults. The study has shown that the interviewees have different opinions regarding the meaning of *utanförskap*. Furthermore the study shows that there is a consensus regarding activation as the solution for *utanförskap* through either employment or by attending labor market related activities. The study has also shown that the activation requirements made by the politicians of the administration, with the purpose of placing young adults on social welfare in labor market activities consists of continuous controls and sanctions when deviation is noted.

Keywords: "utanförskap", social exclusion, social problems, "workfare", activation policy, construction of social problems.

Nyckelord: Utanförskap, sociala problem, aktiveringspolitik, "workfare", sysselsättning, konstruktion av sociala problem.

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Weddig Runquist som har stöttat och uppmuntrat oss under hela processen. Tack Weddig!

Vi vill även passa på att tacka våra respondenter som ställde upp med så kort varsel.

Slutligen vill vi även tacka Peter Hultgren som hjälpte oss under projektets första fas.

Växjö i februari 2013

Andrés Iturralde och Elias Levir.

Innehållsförteckning

Abstract	1
1. Inledning.....	5
Bakgrund	5
Problemformulering.....	5
Syfte och frågeställningar	7
Kontextualisering.....	8
2. Aktuellt kunskapsläge	9
Utanförskap: en begrepps innebörd	9
Utanförskap: ett socialt problem.....	15
3. Metod och metodologiska överväganden	22
Bakgrund samt litteratur- och artikelsökning	22
Från avgränsning till metod.....	23
Om urvalsförfarande och datainsamlingsmetod	24
Om databearbetning.....	26
Om etiska överväganden	27
En diskussion om metod och metodval	28
4. Teoretiska och analytiska utgångspunkter	30
Socialkonstruktivism och dess kritik	30
Nyinstitutionell teori.....	31
Disciplinärmakt och kontroll	32
Individuella förklaringsmodeller och välfärd	33
5. Resultat och analys.....	35
Talet om ”utanförskap”	35
Disciplinering, makt och kontroll.....	37
Bestraffningar (sanktioner)	38

Gränskontroll (avvisning)	39
Utvisning	42
Verksamheternas strävan efter legitimitet	42
Sammanfattande slutsatser om undersökningen	46
6. Slutdiskussion.....	48
Referenslista	51
Bilaga 1 Presentationsbrev	55
Bilaga 2 Intervjuguide	56
Bilaga 3 till examinator	67

1. Inledning

Detta inledande kapitel syftar till att ge en övergripande bild över vad vår studie handlar om, mot vilken bakgrund studien utformades, i vilken kontext studien genomfördes samt studiens syfte och övergripande frågeställningar.

Bakgrund

Under utbildningens gång har vi fokuserat på studier om sociala problem och individer som drabbas av dessa. Vi har tagit del av skilda teorier och perspektiv som belyser dessa på olika sätt. Inom ramen för samhällsvetenskapliga teorier har vi personligen utvecklat ett intresse för ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, i synnerhet när det gäller tolkning och förståelse av sociala problem. Vi känner oss nu redo att tillämpa dessa kunskaper för att inom detta examensarbete närmare undersöka ett uppmärksammat socialt problem – utanförskap.

Att vi valde just utanförskap är ett resultat av flera försök att formulera ett intressant forskningsproblem, där vi under processens gång försökte besvara några av oss uppställda frågor; *varför är detta ett socialt problem? behöver det göras en studie om utanförskap?* Just det: varför är utanförskap ett socialt problem? Eller snarare: på vilket sätt är utanförskap ett socialt problem? Det var med dessa frågor i bagaget som vi påbörjade litteratur- och artikelsökningen som sedan skulle utgöra grunden för vårt forskningsproblem.

Problemformulering

Utanförskap är ett begrepp som används ofta i dagens Sverige och vi kan spåra dess betydelse till den politiska debatten. Utanförskap fick nämligen ett enormt genomslag i den politiska debatten som föregick regeringsskiftet 2006. Det är alltså i politiken som vi kan hitta begreppets ursprung och kontext som gav form till begreppets nuvarande definition. För att förstå innebörden av utanförskap måste vi därmed söka oss till dess ursprung och sammanhang som gav upphov till begreppet. Det är vad Tobias Davidsson (2009) har gjort och vars resultat han presenterar i sin masteruppsats. Davidsson visar hur begreppet konstruerades som en argumentation för behovet av arbetsmarknadspolitiska förändringar visavi personer som bland annat ansågs vara socialbidragsberoende.

Personer som befann sig i utanförskapets landskap konstruerades med negativa konnotationer, där de framställdes som passiva, utan makt över sin vardag, inkapabla att på egen hand

förändra situationen och även som potentiella revoltmakare som hotar landets stabilitet och framtid (Davidsson 2009).

I en del av argumentationen, som leddes av de borgerliga riksdagspartierna, betonades att den långvariga socialdemokratiska politiken hade givit upphov till fenomenet, då de omfattande trygghetssystemen hade *tvingat* människor i ett *bidragsberoende* och därmed ett utanförskap. Regeringen hänvisade till statistik som visade att närmare en miljon människor i Sverige befann sig i utanförskap (Prop. 2006/07:1, s. 19).

Riksrevisionen (2008) granskade regeringens användning av begreppet och de redovisade siffror om utanförskapets omfattning, och riktade kritik då man ansåg att dessa siffror inte borde presenteras som antal *individer i utanförskap* då siffrorna endast talar om hur mycket bidrag som har betalats ut omräknat till helårsekvivalenter¹. Kritik riktades även mot begreppet som arbetsmarknadspolitisk indikator eftersom det ansågs vara diffust och försvårade uppföljningen av det påstådda utanförskapet, samtidigt som förändringar i statistiken inte med säkerhet kan härledas till genomförda åtgärder.

Trots den omfattande kritiken fick debatten om utanförskap stor uppmärksamhet och lyckades väcka både oro och intresse, såväl i den politiska debatten i riksdagen som i medier.

Uppmärksamheten – i kombination med statistiska uppgifter som paketerade och gav problemområdet en förment objektiv dimension – gjorde det möjligt att utanförskap kunde betraktas som ett *socialt problem*, och som sådant fanns det även ett behov att åtgärda det och att förebygga uppkomsten av ”utanförskap”.

En rad olika åtgärder och reformer med syftet att *bryta utanförskapet* utvecklades under tiden. I Sverige har kommuner och landsting ansvaret för de direkta insatserna vilket lämnar stor frihet till kommunerna att anpassa åtgärderna på olika sätt. I Växjö kommun kan vi se att begreppet har haft ett stort inflytande, eftersom övergripande mål har satts upp för att ”bekämpa” utanförskapet i kommunen (Växjö 2010, s. 5).

Olika politiska aktioner som resulterar i insatser som syftar till att sysselsätta arbetslösa har uppmärksamats som ett allt vanligare åtgärdssystem och har kommit att benämnas i många länder som ”workfare” eller ”aktiveringspolitik” i Sverige (Thorén 2008).

¹ Med helårsekvivalent avses det antal individer som skulle kunna försörjas under ett helt år med full ersättning. Exempelvis blir två personer, som varit heltidsarbetslösa ett halvår var, tillsammans en helårsekvivalent (SCB 2012, s. 367).

Som blivande socionomer anser vi det angeläget att utveckla kunskaperna om hur sociala problem konstrueras samt hur dessa påverkar de direkta insatserna som riktas mot det sociala problemet och därmed även professionella som har i uppgift att tillhandahålla dessa insatser. Eftersom ”utanförskap” har haft en betydande roll i utvecklingen av aktiveringspolitiken de senaste åren anser vi det relevant att studera det sociala arbetet som syftar till att sysselsätta arbetslösa unga vuxna.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är således att undersöka hur begreppet och sociala problemet *utanförskap* förstås och används respektive motverkas inom ramen för nämnden och förvaltningen Arbete och Velfärd i Växjö kommun. Vi vill veta hur det konkreta uppsatta målet ”att bekämpa utanförskap” överförs och tolkas av dem professionella som har till uppgift att genomföra dessa samt hur de förhåller sig till målgruppen som åtgärderna är avsedda att hjälpa. Vi vill även veta varför målet eftersträvas på ett specifikt sätt. För att göra möjligt att kunna besvara dem ”universella” frågorna *hur* och *varför* har vi delat upp syftet i följande frågeställningar:

1. På vilka sätt uppfattas, tolkas och konkretiseras begreppet *utanförskap* av företrädare för nämnden respektive socialarbetarna visavi målgruppen unga vuxna?
2. På vilka sätt anser ovannämnda intervjupersoner att målet om att bekämpa utanförskapet kan uppnås genom aktuella insatser?
3. Vilka faktorer är möjliga att identifiera i utformningen av insatser som avser att bekämpa utanförskapet bland unga vuxna i Växjö?

Med dessa frågeställningar hoppas vi kunna besvara *hur* intervjupersoner tolkar begreppet *utanförskap* i relation till klienterna som de möter samt *hur* insatserna i verksamheten är utformade för att hjälpa dessa klienter.

Kontextualisering

I denna studie kommer det empiriska data att hämtas från biståndsenheten i Växjö samt ett nytt projekt vid namn Framtid Kronoberg. Projektet syftar till att hjälpa arbetslösa ungdomar med försörjningsproblem att få ett arbete genom att öka deras arbetsmarknadserfarenhet med hjälp av praktik och utbildning. I projektet är coachningsarbete ett centralt verktyg för att motivera ungdomarna.

Det finns även andra sysselsättningsverksamheter i kommunen som 11gården och Finsam. 11gården är en verksamhet som jobbar främst med utbildningsinsatser mot arbetslösa ungdomar. Finsam (Växjö samordningsförbund) är en verksamhet som, liksom Framtid Kronoberg, arbetar med arbetslösa ungdomar med kompetenshöjande insatser som praktik. Dessa verksamheter kommer att nämnas kort vid olika tillfällen i analyskapitlet när de nämns av våra respondenter.

Det bör även framgå att när studien genomförs är ”den europeiska skuldskrisen” en het debattfråga i medier och en lågkonjunktur drabbar stora delar av dem europeiska länder. Arbetslösheten i landet ligger på 7,5 procent och förväntas överstiga 8 procent under 2013.²

² Siffrorna kommenterades av finansministern Anders Borg i en intervju i SVT programmet *Agenda* den 16 december 2012.

2. Aktuellt kunskapsläge

I detta kapitel presenteras det aktuella kunskapsläget som ligger till grund för vår problemformulering, även om vi naturligtvis inte gör anspråk på att det är uttömmande genomgång. Skrifterna är av olika slag – licentiat- och doktorsavhandlingar, vetenskapliga artiklar, tidningsartiklar, kurslitteratur, rapporter med mera. Kunskapsgenomgången är dock i huvudsak uppbyggd utifrån vetenskapliga studier där publikationerna som inte uppfyller dessa kriterier har en kompletterande roll i syfte att till exempel spegla ett dagsaktuellt fenomen. I den första tematisering läggs stort fokus på Tobias Davidssons masteruppsats (2009) som angriper *utanförskap* utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv där han studerar hur begreppet konstruerades i den politiska debatten. Andra publikationer presenteras för att komplettera kunskapsöversikten med hur begreppet används inom vetenskapliga sammanhang – där bl. a. Edgren-Schori (2000), Heggemann (2010), Alm et al. (2011) samt Sahlin och Machdos (2008) bidrag– Andra publikationer som exempelvis Leila Zoubirs artikel (2009) syftar till att belysa uppmärksamheten som begreppet har fått i mediala sammanhang. Kapitlet har vi delat upp i två teman som belyser vårt forskningstema utifrån två skilda dimensioner.

Utanförskap: en begreppsinnebörd

Som redan påpekats är definitionen av begreppet utanförskap inte entydigt, och de olika arbeten som här presenteras klargör detta. Eftersom begreppets definition och tillämpning är så komplex vill vi här beröra det utifrån olika dimensioner: *dess framväxt och etablering, användningsområde och innebörd* samt *begreppets översättning*. Vi vill här visa hur utanförskap förstås i olika sammanhang och med vitt skilda betydelser. Eftersom begreppets användning har ökat kraftigt i samband med den politiska debatten börjar vi med att redogöra för begreppets användningsområde och dess varierande innebörder. Genomslaget som begreppet har fått inom politiken är också en förklaring till dess spridning till andra områden som medier och forskningsvärlden.

Tobias Davidsson presenterar i sin mastersuppsats *Utanförskapandet* (2009) hur begreppet är konstruerat i ett politiskt sammanhang. Bakgrunden var att folkpartiet 2004 presenterade rapporten *Utanförskapets karta* som syftade till att belysa det utanförskap som enligt de bredde ut sig i Sverige (Folkpartiet 2004). Davidsson (2009) beskriver hur Folkpartiet framställer utanförskapets utbredning i Sverige genom att statistiskt visa hur utanförskapet, efter deras definition, i högre utsträckning finns i vissa bostadsområden. Folkpartiet definierar

utanförskap som att stå utanför en rad centrala samhällsarenor. Utanförskapet, konstaterar Davidsson vidare, blir enligt Folkpartiets definition djupare när det kombineras med invandring och stora kulturella skillnader från majoritetsbefolkningen (ibid., s. 35). Vidare visar författaren hur kategorisering av grupper som ”utanför” kan bidra till en stigmatisering av gruppen vilket kan härleda en försvårad integrationsprocess (ibid., s. 3).

När den borgerliga Alliansen gick till riksdagsval 2006 lanserades begreppet utanförskap som en arbetsmarknadspolitisk indikator för att påvisa vad, enligt Alliansen, den socialdemokratiska regeringen hade uppnått med sin politik (Allians för Sverige 2006). Alliansen beräknade att upp emot en och en halv miljon människor befann sig i utanförskap, och gjorde frågan högprioriterad i den politiska debatten inför valet 2006 (Davidsson 2009). I den politiska debatten diskuteras det hur utanförskapet ska *brytas* och vilka människor som befinner sig i utanförskap eller riskerar att hamna där. Det är denna diskurs som Davidsson (2009) analyserar för att klargöra *hur* begreppet används samt *vad* som läggs i begreppet. För att uppnå detta använde sig Davidsson av diskursanalys som teori och metod där han genom att identifiera *nodalpunkter* och *ekvivalenskedjor* i diskursen om utanförskap synliggjorde hur begreppet konstruerats. Nodalpunkter urskiljer han genom att identifiera begrepp som ekvivaleras med begreppet utanförskap och som även fått en privilegierad plats i diskursen.

Efter att ha identifierat *bidragsberoende*, *invandrare* och *kriminalitet* som diskursens nodalpunkter, kan författaren studera hur begreppet utanförskap ges en betydelse och identitet samt vilka egenskaper som fästs vid dem som påstås befinna sig i ett sådant tillstånd. Davidsson påvisar till exempel hur begreppet *bidragsberoende* används istället för ett mer neutralt begrepp som *bidragstagare* för att referera till människor vars inkomst till stor del består av ersättningar från de ekonomiska trygghetssystemen. Davidsson (2009) visar att förvärvsarbete framställs som den optimala lösningen på utanförskap oberoende på vad detta kan tänkas ha för orsak. Han resonerar hur framställningen av arbete i termer av *vägen till självrespekt och makt över vardagen*, innebär i den omvända situationen att man utan arbete har varken självrespekt eller makt över sin vardag och hur arbetslöshet leder till passivitet och beroende (ibid.).

I den andra nodalpunkten visar Davidsson hur vissa kulturella skillnader mellan invandrare och infödda svenskar pekats som ytterligare en utlösande orsak till utanförskap. Den identitet som anvisats för dem individer som påstås befinna sig i utanförskap – ”bidragsberoende”,

arbetslösa och invandrare – kännetecknas i diskursen av passivitet och frustration vilket i sin tur är potentiella orsaker till kriminalitet och våldsamt beteende (Davidsson 2009).

Allianspartierna fick omfattande kritik för hur utanförskapets omfattning beräknades, där Alliansen använde sig av en s.k. *helårsekvivalent* som går ut på att räkna om alla dagar som någon uppburit ersättning till helårsarbetskrafter. Beräkningsmetoden innebär att om tolv människor har varit sjukskrivna i en månad var, kommer det att redovisas som ett helt år av bidragstagande (Davidsson 2009). Den kritik som riktades mot Alliansen gick bland annat ut på att beräkningsmetoden inte tog hänsyn till människor som kan vara arbetslösa men ändå inte berättigad till någon typ av ersättning och som alltså i den bemärkelsen befinner sig i en mer utsatt position. Samtidigt omfattade beräkningsmetoden människor som hade en relativ stark ställning på arbetsmarknaden eftersom den inkluderade korttidsarbetslösa och korttidssjukskrivna. Som Davidsson påtalar har Riksrevisionen (2008, s. 14) riktat kritik mot begreppet som en målvariabel för sysselsättningspolitiken, där man menar att otydligheten i begreppet gör det svårt att avgöra huruvida målen med sysselsättningspolitiken har uppnåtts eller inte.

Leila Zoubir (2009) uppmärksammar samma metodmässiga svaghet och skriver i artikeln *In i utanförskapet* om Alliansens redovisade siffror:

SCB räknar samman alla helårspersoner som uppbär de olika ersättningarna, och får fram statistik till regeringen på hur många som står utanför arbetsmarknaden eller arbetar för lite. Det är först i regeringens egna rapporter som helårspersonerna blir till siffror på utanförskap – som i sin tur förmedlas i nyhetsrapporteringen. (s. 14)

Som svar på detta inlägg framhöll Annica Wallerå vid Statistiska centralbyrån (SCB) följande: ”Att det rapporteras som utanförskap är inget vi vill stå för. Det får stå för regeringen om de anser att detta är att leva i utanförskap” (ibid.).

I och med att regeringen publicerar statistik om utanförskapets omfattning utifrån sina egna uppställda kriterier, pekas människor ut vilka anses befinna sig i denna sfär. Siffrorna är alltså en mått på regeringens definition på *utanförskap*. Davidsson (2009) framhåller att det finns en diskrepans mellan begreppets definition och begreppets operationalisering.

I SCB:s tidskrift *Välfärd* (1/2010) inleder Hans Heggemann artikeln *Ung och pank eller gammal och bidragsberoende* med att påpeka att *utsatthet* och *utanförskap* är begrepp som ofta används, men som saknar officiella definitioner. Flertalet är dock överens om att de som

har låg inkomst eller har inkomst som till stor del emanerar från de ekonomiska trygghetssystemen riskerar ekonomisk utsatthet. I artikeln nämns begreppet utanförskap endast i inledningen och övergår sedan till *ekonomisk utsatthet*. För att belysa ekonomisk utsatthet för enskilda individer skapar Heggemann tre grupper: I den första ingår 10 procent av befolkningen som har lägst nettoinkomst, där personerna har så låg nettoinkomst att de i princip har mycket svårt att vara ensamförsörjande. Denna grupp omfattar 500 000 personer. Den andra gruppen utgörs av personer mellan 20 och 64 år vars nettoinkomst till minst hälften bestod av arbetsmarknadsstöd, sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning samt behovsprövade bidrag. Denna grupp utgörs av 650 000 personer. Den tredje och sista gruppen är de personer som får ekonomiskt bistånd och utgör en egen kategori, då ekonomiskt bistånd endast beviljas dem som befinner sig i en *särskild utsatt ekonomisk situation*. Sistnämnda grupp består av 175 000 personer.

Genom att ha individers ekonomiska standard som utgångspunkt istället för den gängse metoden där man utgår från hushållets hoppas Heggemann kunna inkludera individer som ingår i ett ekonomiskt sett starkare hushåll, men som ändå kan befaras befinna sig i en *riskzon*. Som exempel nämner han studenter som inte kan flytta hemifrån på grund av dålig ekonomi. Sammanfattningsvis hävdar Heggemann att en miljon personer, eller närmare 20 procent av befolkningen, i åldersgruppen 20–64 år, ingår i någon av de tre riskgrupperna. I en personlig mail till oss förklarar författaren att syftet med artikeln inte har varit att peka ut vilka människor som befinner sig i utanförskap, utan hans kategorisering utgör endast tre tänkbara indikatorer på ekonomisk utsatthet (personlig kommunikation 2012). I samma mail vill Heggemann tydliggöra statistikens *begränsning*:

Eftersom vi mäter allt via registeruppgifter har vi ingen möjlighet att påstå att enskilda personer faktiskt är ekonomiskt utsatta. Vi brukar prata om indikatorer. Har man en inkomst under en viss gräns är det en indikator på att man riskerar att vara ekonomiskt utsatt. Men en person som befinner sig i grupp 2 kan ha en make/maka med god inkomst och behöver inte vara ekonomiskt utsatt. Samtidigt kan personer som inte ingår i grupp 2 mycket väl vara ekonomiskt utsatta (ibid.).

Heggemanns artikel (2010) är ett exempel på att utanförskap kan *mätas* på olika sätt där resultatet kommer att variera beroende på *vad* utanförskap antas vara samt vilken beräkningsmetod som används. Trots att Alliansen har fått utstå kritik för hur man har beräknat omfattningen av utanförskapet i Sverige, konstaterar Davidson (2009) att begreppet inte bara står kvar, utan har även spridit sig till mediala och akademiska sammanhang.

Davidsson (2009) jämför konstruktionen av begreppet utanförskap med konstruktionen av begreppen *underklass* och *social exclusion*, och visar hur likartad den är (Davidsson 2009). Eftersom det engelska *social exclusion* – som har sitt ursprung i det franska begreppet *exclusion sociale* – är det dominerande inom EU har detta kommit att spela roll i hur begreppet översätts till svenska. Davidsson redovisar för hur det engelska begreppet har översatts exempelvis till *social utestängning*, *social utslagning*, *social uteslutning*, *marginalisering* men även *utanförskap*. Men det är den svenska borgerliga regeringen som är först med att översätta *social exclusion* till *utanförskap* i EU-sammanhang och därmed i någon mån tycks legitimera *utanförskap* som den officiella svenska översättningen.

Vi hävdar att förvirringen kring översättningen kan vara av betydelse för att förstå begreppets förekomst i ett vetenskapligt sammanhang. Men även begreppets närhet till andra närliggande begrepp som *marginalitet*, *segregation*, *alienation* eller *diskriminering* kan vara en förklarande faktor till att många gånger, inom akademien, presenteras *utanförskap* som synonymer till dessa. *Social exclusion* och i någon mån *utanförskap* är begrepp som länge har funnits och använts inom vetenskapliga sammanhang, men som Davidsson (2009) påpekar finns det en skillnad i hur begreppet operationaliseras inom politiken i jämförelse med vetenskapen. Även Sahlin och Machado (2008) tydliggör skillnaden genom att betona hur den politiska användningen av *social exclusion* – främst inom EU – i allt större utsträckning har kommit att betona individuella brister som förklaring till fenomenet och på det viset döljs processer som har bättre förutsättningar att studera fenomenet. Författarna menar att det har skett en övergång från en ”stark” till en ”svag” version av begreppet där det politiska begreppet står för den *svaga* varianten (ibid., s. 176– 177).

Davidsson (2009) påpekar hur den metaforiska begreppsbildningen kan ge olika uppfattningar om fenomenets karaktär. Till exempel ger begreppet *marginalitet* intryck av att befinna sig i utkanten av någonting, men ändå inte utanför, och därmed ger begreppet *utanförskap* intryck av ett allvarligare problem än *marginalitet*. Vidare anmärker han hur *utanförskap* får en egenskap av tillstånd i den studerade politiska diskursen i vilken avsaknaden av en process är framträdande. Davidsson redogör för hur begreppet oftast framställs som ett permanent tillstånd, där *utanförskap* konstruerats i mer absoluta termer som kräver ett politiskt ingripande för att åstadkomma en förändring.

Saknaden av en process som leder till *utanförskap* kan således vara den mest påtagliga skillnaden mellan hur begreppet används i ett politiskt sammanhang jämfört med ett

vetenskapligt. Detta är en skillnad som sociologerna Ingrid Sahlin och Nora Machado (2008) har uppmärksammat och varnat för:

Utanförskap är ett begrepp som saknar varje slags aktörer och subjekt och som betonar det främmande, annorlunda och avvikande. Dess betydelse knyts idag [...] till en situation som framstår till permanent, ohjälplig, och knuten till bristfälliga egenskaper hos dem som »befinner sig i utanförskap«. [...] När *social exclusion* förstås i dessa termer riskerar begreppet att reproducera, istället för att motverka ojämlikheten. (Sahlin & Machado, 2008 s.177)

Maud Edgren-Schori skriver i sin licentiatavhandling *Social exclusion* (2000): ”*Social exclusion* – social utestängning – handlar om människors utanförskap och utsatthet som dessa kommer till olika uttryck bl a i det svenska samhället” (ibid., s. 9).

Vidare skriver hon att förekomsten av ett *utanförskap* som tillstånd samtidigt innebär existensen av ett *innanförskap*, och därmed måste det även existera en process som leder till de motsatta poler. Hon jämför processen från *utanförskap* till *innanförskap* med begreppet *integration*, medan processen från ett *innanförskap* till ett *utanförskap* benämns som *marginalisering*.

Begreppen utanförskap och *social exclusion* har förekommit och studerats länge inom de sociala vetenskaperna, men efter ”succén” som utanförskap har haft i den politiska debatten har utanförskap kommit att användas i större utsträckning än tidigare. Exempelvis i antologin *Utanförskap* (red. Alm et al. 2011) belyser författarna utanförskap utifrån ett dynamiskt perspektiv, där fokus ligger på processer, orsaker och konsekvenser. I det inledande kapitlet påpekar författarna (Alm et al. 2011) att begreppet har haft en otydlighet och det beräkningssystemet som har funnits har skapat en blandad grupp av människor *i utanförskap*, vilket har förvärrat tydligheten ytterligare. Begreppet som så problematiseras inte i boken, och även om begreppvalet har skett inom styrelsen (Institutet för Framtidsstudier) berättar Alm i en mail till oss att deras användning av begreppet i en vetenskaplig kontext kan ses som ett försök att frambringa en annorlunda definition av begreppet som förhoppningsvis inte är lika skadligt som den allmänt, etablerade definitionen (Alm 2013, personlig kommunikation).

För att få en bild av begreppets komplexitet kan det även vara på sin plats att redogöra för begreppets tidiga användning för att tydliggöra hur begreppets artikulering i den politiska debatten har varit avgörande för begreppets framväxt och etablering.

Enligt Nationalencyklopedin har begreppet funnits i ordboken sedan 1970. NE definierar begreppet som: ”det att stå utanför viss gemenskap i hem, arbets-, kultur- el. samhällsliv, mellan medlemmar av ett land, folk etc.” (Nationalencyklopedin).

Davidsson (2009) redogör vidare för hur begreppet användes i 1990-talets politiska debatt som argument för Sveriges medlemskap i EU. I det sammanhanget gavs begreppet redan då en något negativ konnotation, då det användes för att förklara vad som skulle ske om Sverige avstod från att vara medlem. Samtidigt som denna politiska debatt pågick kan Davidsson identifiera en ökning av begreppets användning i mediala artiklar. Efter att debatten om EU-medlemskap svalnat minskade begreppets förekomst avsevärt i både medier och i den politiska debatten. Davidsson påpekar att *utanförskap* under denna tid inte lyftes fram som ett tydligt avgränsat socialt problem, utan snarare var begreppet var en ”*begynnande problemkonstruktion*” (Davidsson 2009 s. 41, författarnas kursivering).

Genom att belysa hur begreppet förstås i en lokal kontext hoppas vi kunna redogöra för förvirringen som kan tänkas uppstå när begreppet operationaliseras i olika sammanhang samt hur det kan förstås beroende på vilka som anses ingå i *utanförskap*.

Utanförskap: ett socialt problem

Som tidigare har poängterats är det först i anknytning till den politiska debatten i anslutning till riksdagsvalet 2006, som utanförskap kom att betraktas som ett socialt problem och med den snäva innebörd som begreppet gavs. Följande avsnitt har som syfte att sammanfatta kunskapsläget som förklarar hur sociala problem konstrueras, vilka aktörer som är inblandade i konstruktionen, vilka processer som döljer sig bakom och hur sociala problemformuleringar påverkar bland annat arbetsmarknadspolitik. Att sociala problem *konstrueras* är alltså utgångspunkten varför ontologiskt objektivistiska synsätt om sociala problem inte kommer att behandlas särskilt ingående.

För att förstå hur sociala problem konstrueras finner vi lämpligt att först redovisa *vad* sociala problem är. Denna fråga låter sig inte besvaras på ett enkelt sätt. Sociala problem kan däremot *förstås* med hjälp av olika definitioner på sociala problem. Meeuwisse och Swärd (2002) förklarar hur sociala problem definieras på olika sätt inom olika fält som politik, vetenskap och medier bland de mest framträdande. Även Lindgren (1993) påpekar hur den breda användningen av begreppet *sociala problem* ger upphov till begreppets mångtydighet. Att det

finns en rad olika definitioner på sociala problem gör det därmed viktigare att istället rikta fokus på frågan ”på vilket sätt är det ett socialt problem?” (Meeuwisse & Swärd 2002, s. 52).

Olika definitioner på begreppet sociala problem kan artikuleras på olika sätt, men trots den breda användningen av begreppet är det möjligt att identifiera olika kriterier som återkommer i större utsträckning. Exempelvis betonas i flera definitioner hur sociala problem är samhällseliga genom att accentuera hur dessa är knutna till samhällets struktur och organisation, och på det sättet utesluts privata problem (Meeuwisse & Swärd 2002). Skillnaden mellan privata och samhällseliga problem diskuteras även i Lindgrens doktorsavhandling (1993) där skillnaden mellan privata och kollektiva problem ställs mot varandra: privata problem är sådana som individer eller familjer måste handskas med oavsett vilken hjälp samhället erbjuder, medan kollektiva problem däremot är problem som samhället måste hantera oavsett vilken hjälp individer eller familjer kan bistå med.

Andra definitioner betonar istället antal individer som berörs av problemet, där antalet ska vara tillräckligt högt för att en grupp ska kunna urskiljas. Men även om antalet är lågt kan istället en ökning i antalet vara ett argument för förekomsten av ett socialt problem (Meeuwisse & Swärd 2002). Vidare finns det definitioner som hellre betonar *synligheten* av problemet, där företeelser definieras som sociala problem först när dessa har fått tillräckligt uppmärksamhet i det offentliga rummet (ibid.). Genom det resonemanget blir det möjligt att peka på olika grupper eller företeelser som den breda allmänheten kan relatera till då dessa är synliga. Samtidigt kan mindre synliga grupper eller företeelser *synliggöras* och uppmärksammas genom att offentliggöra debatten om dess problematik. Då dessa grupper oftast har en begränsad representativitet i debatten saknar oftast problemargumentationen en motargumentation i den synliga debatten. När så är fallet, kan allmänhetens oförmåga att relatera till företeelsen eller gruppen i fråga vara istället en betydande faktor till att definitioner antas som sociala problem (Blomberg et al. 2004, s. 17).

Det finns en rad definitioner på sociala problem som betonar det reella, existerande problemet. Ett sådant synsätt kan kallas för *objektivism*, *essentialism* eller *realism*. I sådana definitioner hävdas det att ett problem existerar oavsett vilken definition eller uppmärksamhet som det får. Att sociala problem objektivt föreligger oavsett definitionen är inget som en kontextuellt inriktad socialkonstruktivist förnekar; man kan exempelvis mycket väl anse att det finns en hemlöshetsproblematik i samhället men samtidigt ha en konstruktivistisk syn på talet om hemlöshet, vilka som definieras tillhör kategorin hemlös etc. Konstruktivistiska

studier om sociala problem betonar den subjektiva dimensionen av problemet som det *egentliga* problemet, vilket i vissa fall kan innebära att ett socialt problem *existerar* oberoende av om det objektivt kan fastställas (Sahlin 2002, s.109f). Enligt det s.k. Thomasteoremet blir en situation verklig till sina konsekvenser om människor definierar den som verklig, alldeles oavsett om situationen objektivt existerar eller inte (ibid.).

Det står nu klart att det finns många olika definitioner på hur ett socialt problem kan definieras – bland annat utifrån skilda ontologiska grundantaganden – och vilka kriterier som det sociala problemet i så fall bör *uppfylla*. Samtidigt är det viktigt att påpeka att vissa *sociala problem*, oavsett definition, får mer uppmärksamhet än andra. Det är denna uppmärksamhet som gör det möjligt att problemdefinitioner kan spridas för att sedan institutionaliseras (Lindgren 1993). En spridning innebär en process som vi nu vill rikta fokus på. Joel Best (2001) hävdar att i en framgångsrik process går det att urskilja två moment, där varje moment inrymmer en uppsättning beståndsdelar. Dessa moment väljer vi att benämna som *argumentationsprocess* och *spridningsprocess*.

En problemdefinition beskriver Best (2001) som en *argumentation* vilken, för att säkerhetsställa en framgångsrik spridning, bör innehålla fyra viktiga argumentationsdelar: (1) att företeelsen existerar, (2) att företeelsen är problematisk, (3) att företeelsen har särskilda egenskaper som karakteriserar den, samt (4) att något bör göras för att motverka det som påstås vara ett problem (ibid. s. 8). På det sättet innefattar en argumentationsprocess minst två aktörer: en som argumenterar och en som ska övertygas i argumentationen.

I den politiska utanförskapsdiskursen kunde Davidsson (2009) urskilja alla dessa fyra argumentationsdelar när han redovisar för hur utanförskap konstruerades och genom redovisning av statistisk hänvisades till en förment objektiv dimension av det sociala problemet. Han ger exempel på hur argumentationen ofta pekade på en rad allvarliga konsekvenser som följd på utanförskapet, såsom kriminalitet, ohälsa, missbruk och även terrorism (s. 57). Davidsson ger även exempel på hur, under den politiska diskursen, fick utanförskap egenskaper som att *gå i arv* till kommande generationer eller förmågan att utvecklas till ännu skadligare utanförskap. Många av dessa argumentationer hämtar Davidsson från riksdagsmotioner som alltså krävde förändring genom ett politisk ingripande. Nedan följer ett citat ur en motion som Davidsson har analyserat och som vi tycker representerar väl argumentationsprocessen som Best beskriver:

Betydande öar av *djupt utanförskap* återfinns idag i *nästan alla* stora och medelstora svenska städer. Den fysiska koncentrationen av individer och grupper vars liv präglas av denna typ av utanförskap har *ytterst allvarliga konsekvenser*. När livet för en majoritet av dem som bor i ett område helt och hållet präglas av socioekonomiska villkor och kulturella referensramar som på ett radikalt sätt skiljer sig från samhället i övrigt omvandlas den individuella utsattheten till *kollektiva processer med en egen dynamik*. Dessa processer återverkar i sin tur på ett avgörande sätt på individernas livsomständigheter och inte minst på sättet att både uppleva och hantera den egna utsattheten. Då uppstår kollektiva förhållningssätt samt gemensamma referenspunkter och värderingar som bildar grunden för *en specifik kultur*, en kultur som helt kretsar kring det utanförskap som alla delar med varandra och som *präglar livets alla situationer*. Detta leder till en process där *utanförskapet i sig genererar mer utanförskap* och där utanförskapets kultur går i arv till nya generationer, som i sin tur ser sina livschanser begränsas ännu mer av detta *kulturella arv*. Detta betyder att det som från början var verkan – utanförskapet – *omvandlas till orsak*. Allt pekar idag på att det svenska utanförskapet har gått in i denna ytterst besvärliga och självgenererande dynamik. Det är inte minst därför *problemet är så allvarligt och dess lösning så utomordentligt brådsakande*. (Motion 2005/06:Sf383 av Lars Leijonborg m.fl. [fp], refererad i Davidsson 2009, s. 62– 63, författarnas kursivering).

Den andra processen som Best (2001) beskriver är *spridningsprocessen* i vilken problemdefinitionen, om den är väl argumenterad enligt föregående process, sprider sig så att alltfler *åhörare* kan ta del av problemdefinitionen. Även i detta moment uppmärksammar Best fyra beståndsdelar: (1) någon som har något att sprida, (2) något som vill spridas, (3) några som *tar in* det som sprids, samt (4) ett medel genom det som vill spridas sprids (Best 2001, s. 8).

Som Davidsson (2009, s. 34) uppmärksammar, ökade användningen av begreppet utanförskap i medier under tiden som den politiska debatten om utanförskap utspelade sig, vilket kan ge oss en viss fingervisning om den uppmärksamhet som Alliansens problemdefinition fick. Att uppmärksamhet, framförallt genom medier, är en viktig faktor för spridningen av en problemdefinition är det flera som har påpekat, där även en uppmärksam problemdefinition har lyfts fram som ett fördelaktigt argument i reformsyfte. Lindgren (1993 s. 33–34) gör en, minst sagt, karismatisk skildring för hur uppmärksamheten av sociala problem varierar med tiden och är hårt knutet till politiska debatter, oftast i anknytning till valrörelser, där han även uppmärksammar mediers roll i spridningen av sociala problem. Mediers förmåga att nå en bred allmänhet innebär ett optimalt sätt att sprida problemdefinitioner, men mediers roll har beskrivits som mer än bara ett medel för

problemdefinitionen att sprida sig; medier har även förmågan att aktivt medverka i skapandet och konstruktionen av sociala problem (Blomberg et al. 2004, s. 17).

Best (2001, s. 3–5) belyser också mediernas betydande roll genom att exemplifiera med problemkonstruktionen som satanismen genomgick i USA. Best beskriver hur satanism fick en enorm uppmärksamhet under 1980- och 1990-talen där det talades om orimliga nivåer vad gällde problemets omfattning. Trots att det saknade en existerande objektiv dimension och att de presenterade siffrorna grundades på spekulationer, kvarstod problemdefinitionen och kom att betraktas som ett existerande socialt problem, vilket är ett exempel på innebörden av det s.k. Thomasteoremet (se ovan). Best vill med exemplet visa att oro kan väckas oavsett om det objektivt kan fastställas med exempelvis statistik att det är obefintligt. Om oron är tillräcklig stor, som fallet var i exemplet ovan, kan det stiftas lagar och beslutas om insatser för att motverka *problemet*. Liksom Bests exempel om satanism har Davidsson (2009) pekat på utanförskapets kritiserade siffror vad gäller dess omfattning. Trots den tveksamma objektiva dimensionen av problemet lyckades argumentationen få uppmärksamhet och väcka oro vilket i sin tur gjorde det möjligt att besluta om politiska åtgärder av olika slag.

I argumentationen av problemdefinitioner betonas nödvändigheten att åtgärda problemet, och därför kommer synen på problemet att påverka vilka åtgärder som blir aktuella (Meeuwisse & Swärd 2002, s. 41–51). Meeuwisse och Swärd talar om *fattigvårdsperspektiv* och *välståndsperspektiv* som två skilda traditionella sätt att förhålla sig till problem, där dessa perspektiv leder till olikartade åtgärder och åtgärdssystem. Eftersom det äldre fattigvårdsperspektivet betonar relationen mellan problem och *problembärare*, riktar detta fokus på individuella problem och missanpassningar som orsak till problemet, vilket leder till att åtgärdssystemet i större utsträckning kännetecknas av selektiva och behovsprövade åtgärder. Välståndsperspektivet pekar istället på brister i samhällets struktur som orsak till problemet, och leder därför till ett åtgärdssystem som präglas av universella rättigheter (ibid.).

När en problemdefinition argumenteras med betoning på samhällets ansvar, till exempel försörjningssvårigheter som kan drabba alla vid exempelvis sjukdom eller arbetslöshet, kan ett åtgärdssystem iscensättas som, enligt exemplet, kan resultera i omfattande socialpolitiska reformer (Meeuwisse & Swärd 2002, s. 41–51).

Som Davidsson (2009) har uppmärksammat utgick argumentationen om utanförskap från ett individuellt ansvarstagande – att försörja sig utan statliga underhållsinsatser – där dessa etablerade trygghetsåtgärder framställdes som orsaken till problemets uppkomst. Synen på

arbetet präglades, i den politiska debatten, av ett individuellt moraliskt ansvar, som fick arbetet att framstå mer som en skyldighet än som en rättighet vilket tidigare hade präglat den politiska diskursen. På det sättet argumenterades utanförskaps uppkomst som en samhällelig brist, där den tidigare politiken *tvingat* människor till ett *bidragsberoende* och där med ett utanförskap. Men även ett individualiserat perspektiv lyftes fram, där personliga egenskaper som lathet, passivitet eller språk ansågs vara orsaken till problemets tillväxt. Individualiseringsperspektivet betonar inte bara det egna ansvaret, utan har även en kapacitet att sänka förväntningarna på trygghetssystemets förmåga att hantera sociala problem (Olofsson 2011, s. 68).

Kommunerna i Sverige har av tradition varit välfärdsproducenter och fyller därför en viktig roll i hanteringen av sociala problem. Kommunernas självstyre ger en stor frihet att hantera problem på olika sätt. Eftersom de direkta insatserna genomförs av kommuner och landsting är kommuner och deras anställda aktiva aktörer i problemkonstruktionen (Meeuwisse & Swärd 2002). Utanförskap är en problemdefinition som kommit att betraktas som ett socialt problem, och som har framgått av argumentationen i riksdagen, kan ekonomiska trygghetssystem inte lösa problemet, utan snarare förvärra det (Davidsson 2009). Efter att politiska reformer hade genomförts var det, enligt den tillskrivna innebörden av utanförskap, personliga karaktäregenskaper som kvarstår som utpekade faktorer, vilket leder till att direkta insatser har större möjlighet att angripa *problemet*.

Vetenskapen har också tillskrivits en betydande roll i konstruktionen av sociala problem där genom att tillbringa kunskaper som kan ligga till underlag för politiska beslut kan legitimera dessa (Meeuwisse & Swärd 2002, s. 34). I Växjö kommun har nämnden för Arbete och Välfärd, som tidigare nämnts, satt upp målet ”att bekämpa utanförskapet” (Växjö kommun 2010). I förvaltningens rapport och uppföljning av mål kan man läsa hur målet eftersträvas genom olika insatser som riktar sig till den definierade målgruppen (Växjö kommun 2012, s. 12–16). Målgruppsurvalet styrkas bland annat genom att referera till forskarnas uttalanden i antologin *Utanförskap* (red. Alm et al. 2011) som publicerades av Institutet för Framtidsstudier. På det sättet kan vi på närmare håll se exempel på att även det vetenskapliga fältet kan ha en aktiv roll i konstruktionen av sociala problem.

Vi kan konstatera att sociala problem saknar en allmängiltig definition. Vad som betraktas som sociala problem har mycket att göra med vem eller vilka som definierar problemet, samt hur dessa definitioner når oss. Vilka är det då som konstruerar sociala problem? Vi har

konstaterat att olika aktörer är medverkande i problemkonstruktioner, oavsett om medverkan har varit avsiktlig eller inte; politiker, medier, forskare, myndigheter, tjänstemän och åtgärder kan ses som medverkande aktörer. Härmed vill vi instämma med Sven-Åke Lindgren (1993) om att konstruktion av sociala problem är en kollektiv process, där aktörer från samhällets olika arenor påverkar konstruktionen. Att vi har uppmärksammat utanförskap och valt att skriva om det är inte bara en bekräftelse på problemdefinitionens etablering, uppmärksamheten som vi riktar innebär även ett bidragande faktor för problemets fortsatta existens.

3. Metod och metodologiska överväganden

Detta kapitel syftar till att redogöra för hur arbetet har gått till och vilka val och metodologiska överväganden som har gjorts. Studiens slutgiltiga form och syfte menar vi är ett resultat av en rad olika händelser och faktorer som har kommit att påverka uppsatsens utformning. Syftet är att här redogöra för det *händelseförloppet* som även kan benämnas *forskningsprocess*.

Bakgrund samt litteratur- och artikelsökning

Att skriva en uppsats i par är på många sätt en fördel, men samtidigt innebär att alla val som gjorts har varit ett resultat av en överenskommelse. Vårt uppsatsämne är alltså ett resultat av en överenskommelse där våra intressen, våra ambitioner och våra preferenser möter varandras. Vi ville skriva om segregation, *problematiska* bostadsområden; utanförskap.

Med dessa utgångspunkter i åtanke påbörjade vi en litteratur- och artikelsökning. Det är då som vi tar del av en artikel som beskriver att begreppet *utanförskap* inte bara är problematiskt i sig, utan även har kommit att påverka arbetsmarknadspolitiken i Sverige (Davidsson 2010). Med den nya förvärvade kunskapen om utanförskap preciserades litteratursökningen. Litteraturgenomgången därefter kan liknas en *snöbollprocess* där källanvisningar i varje text ledde oss fram till nya relevanta texter med nya källhänvisningar.

Alan Bryman (2011) redovisar för *narrativ litteraturgenomgång* som kommit att prägla vårt förarbete till uppsatsen. Denna kännetecknas av en strävan av att forma en övergripande bild av det fenomen som man vill få en bättre förståelse av. Bryman (2011) beskriver processen av litteraturgenomgången som en ”*osäker upptäcktsfärd*”, (s. 112, författarnas kursivering) eftersom det är svårt att i förväg avgöra vart man kommer att ”hamna” (ibid.). Brymans uttryckssätt sammanfattar på ett bra sätt vår *resa*, en resa som slutade när vi kände en *mättnad* i den bemärkelsen att vi hade fått en *tillräcklig* uppfattning om kunskapsläget i forskningsområdet. Vår uppfattning om kunskapsläget sammanfattas och presenteras tematiskt i tidigare kapitlet.

Davidssons artikel (2010) och mastersuppsats (2009) har haft en betydande roll inte bara som kunskapsgrund, utan även som incitament till att söka ytterligare kunskap: Hur förhåller sig verksamma sociologer till begreppet? Hur kan man ”bekämpa” utanförskap när det ger intryck av att *ingen* vet vad utanförskap är för något? Uppfattas utanförskap som ett socialt

problem även på socialkontoret? Vilka sociala problem ”bekämpades” innan begreppet etablerades? Ja, frågorna var många och resurserna/ramarna något mindre. Att avgränsa blev alltså nästa steg.

Från avgränsning till metod

Litteraturgenomgången resulterade i en tematisering som belyser två aspekter av företeelsen som vi intresserar oss för. Det finns en förvirring över begreppets definition och operationalisering samtidigt som att det finns en otydlighet över det fält som begreppet gör anspråk på. Tematiseringen kan betraktas som arbetets första avgränsning, eftersom en rad intressanta texter inte presenteras då dessa inte varit relevanta för tematiseringen.

Tematiseringen skapar ramen för uppsatsen genom att artikulera vår problemformulering som i sin tur leder fram till syfte och frågeställningar. Därmed blir det möjligt att placera vår studie inom den konstruktivistiska forskningstraditionen, och en forskningsstrategi kan nu urskiljas som den mest adekvata.

Konstruktivism³ är en ontologisk ståndpunkt som bortser från objektivismens uppfattning om att sociala företeelser styrs av yttre faktorer som inte är påverkningbara. En konstruktivist menar att sociala företeelser och normer ständigt uppkommer, reproduceras och förkastas i interaktionen mellan människor (Bryman 2011, s. 36). Vår problemformulering belyser utanförskap som ett socialt konstruerat problem och våra frågeställningar söker förståelse utifrån respondenternas uppfattning av verkligheten.

Studiens karaktär gör det uppenbart att en *kvalitativ forskningsstrategi* är den bästa vägen för att kunna genomföra studien.

Kvalitativ forskning vill Bryman (2011) presentera som en *forskningsstrategi*, eller *metod* om man så vill, som betonar bland annat hur individer uppfattar och tolkar sin sociala verklighet, vilket överensstämmer med våra frågeställningars karaktär. Detta tolkningsperspektiv, även kallad *interpretativism*, gör sig bäst i vår studie med ett *induktivt* tillvägagångssätt. Induktivt tillvägagångssätt skiljer sig från det *deduktiva* i synnerhet genom rollen som teorin har i undersökningen, där det sistnämnda sätter teorin som en förklaring till företeelsen som studeras, och genererar hypoteser som sedan kommer att underkastas en empirisk undersökning (ibid.). I vårt fall är det tidigare forskning som uppmuntrar och leder till vår

³ I Bryman (2011, s. 36) används ”konstruktionism”. Begreppen används synonymt i uppsatsen där även ”socialkonstruktivism” kan förekomma i syfte att skapa lite variation.

problemformulering, och det är inte förrän efter vår empiri är insamlad som vi börjar tänka på möjliga förklarande teorier. Det innebär att teorivalen i denna studie har en roll av *verktyg* som vi kan tolka vår empiri med. Därmed menar vi att vi har följt ett induktivt tillvägagångssätt i den bemärkelsen att teorier träder fram *efter* insamlingen av empirin.

I syfte att begränsa studiens omfattning var det nödvändigt att göra flera avgränsningar. Med litteraturen i åtanke bestämde vi oss för att begränsa antalet intervjupersoner som, inom socialtjänsten, arbetar med klienter som har försörjningssvårigheter. Vidare avgränsade vi oss att genom att enbart undersöka en förvaltning i *en* kommun. Eftersom förvaltningen Arbete och Velfärd i Växjö kommun har formulerat flertal av sina mål i termer av ”att bekämpa utanförskap” (Växjö kommun 2010) är nämnda förvaltning vårt studieobjekt. Inom denna förvaltning finns det flera avdelningar eller enheter, vilket leder till ytterligare en avgränsning: att enbart fokusera på enheterna ungdomar som målgrupp, vilket i vår uppsats innefattar personer mellan 18 och 29 år vilka vi i vår studie sammanför i kategorin ”unga vuxna”.

Om urvalsförfarande och datainsamlingsmetod

Ovannämnda avgränsning innebär samtidigt en urvalsbestämning. Vi valde att samla in våra empiriska data från avdelningen *Ekonomiskt Bistånd och Sysselsättning* samt *Framtid Kronoberg*, det senare ett nytt projekt som ger arbetsmarknadsrelaterade insatser till unga vuxna i vår målgrupp. Eftersom förvaltningens målsättning formuleras i den politiska nämnden ansåg vi att det även var relevant att inkludera den politiskt ansvariga nämnden.

Med utgångspunkt från vårt syfte och våra frågeställningar som utgår från en kvalitativ studie, strävade vi efter att få intervjua personer som kunde besvara forskningsfrågorna. I den bemärkelsen är urvalet *målstyrt*, men som Bryman (2011, s. 351) påpekar innebär uttrycket *målstyrt urval* ett flertal tillvägagångssätt. Urvalet skedde i två steg: i det första valde vi ut verksamheter och nämnden. I det andra steget valdes de tjänstemän och politiker som skulle intervjuas. Vi valde att från nämnden intervjua både ordförande och vice ordförande då deras partitillhörighet⁴ kunde antas skilda uppfattningar i synen på utanförskap. Men oavsett partitillhörighet intervjuades de i egenskap av sin politiska roll som innebär en annan relation till klienter än den som en handläggare har. Bland tjänstemännen valde vi att intervjua handläggare, eftersom dessa har en direkt kontakt med klienter vilka påstås befinna sig i *utanförskap*. Vardera två handläggare från Framtid Kronoberg och Biståndsenheten

⁴ Ordförande (m) och vice ordförande (s).

intervjuades. Eftersom avståndet mellan politiker och handläggare är stort ansåg vi det viktigt att även intervjuja *mellanchefer*, och vi intervjuade därför projektledaren för Framtid Kronoberg. Vår ambition var att även intervjuja en enhetschef från avdelningen Ekonomiskt Bistånd, men tyvärr kunde vi inte genomföra en sådan intervju, då ingen av enhetscheferna var intresserade av att låta sig intervjuas.

För att få kontakt med handläggarna använde vi ett *presentationsbrev*⁵ som sammanfattade vilka vi är samt syftet med vår studie. Vår intention var att överlämna presentationsbrevet i anknytning till att vi genomförde en muntlig presentation av studien inför arbetsgruppen. Enhetschefen vi kontaktade för att genomföra vår presentation ställde hon som krav att innan vi fick presentera vår studie för arbetsgruppen själv skulle hon få ta del av informationsbrevet. Först därefter fick vi enhetschefens tillåtelse att muntligt presentera studien för arbetsgruppen och överlämna presentationsbrevet.

Det andra steget i urvalsprocessen innebar flera svårigheter, då det visade sig att anställda vid biståndsenheten inte hade tid att ställa upp på intervjuer. Det ledde till att de få kontakterna som vi hade fått inom verksamheten hjälpte oss att ta kontakt med sina kollegor, vilket präglade urvalet med vad som enklast kan beskrivas som ett *kedjeurval*. Enligt Bryman (2011) är kedjeurval i viss bemärkelse ett *bekvämlighetsurval*.

När processen hade kommit så långt att urvalsprocessen var avslutad och intervjuerna var bokade kunde vi ägna tid till att planera och utforma intervjuerna. *Kvalitativa intervjuer* användes som datainsamlingsmetod. Resonerande och detaljerade svar eftersträvades för att lägga grunden för en så bra analys som möjligt. Valet av kvalitativa intervjuer som metod för att samla in empiri kan motiveras av flera skäl. Enligt Bryman (2011, s. 413) kan sådana intervjuer betona det generella när det gäller formuleringen av inledande frågeställningar med en tyngd på intervjupersonernas egna uppfattningar och synsätt. Att respondenterna fick möjlighet att utforma sina svara efter sin egen uppfattning och inte enbart låta sig styras av verksamhetens riktlinjer eller mål var en förutsättning för att kunna besvara våra övergripande frågeställningar. Ett annat kännetecken vad gäller kvalitativa intervjuer är att metoden tillåter en friare intervjuform där riktningen kan variera och därmed ge kunskap om vad respondenten upplever vara relevant och viktigt (ibid.). Denna flexibilitet möjliggjorde att intervjuens fokus kunde anpassas efter relevant information som dök upp under intervjuerna (ibid.).

⁵ Presentationsbrevet bifogas i Bilaga 1.

Intervjuerna anpassades enligt vad Bryman (2011) kallar för *semistrukturerade intervjuer*, där vi använde oss av en *intervjuguide*⁶ som innehöll en frågestruktur för intervjun och även typfrågor eller *teman* som var viktiga att beröra under intervjun. Tanken var att på det viset lämna stor frihet till respondenterna att själva utforma svaren på ett mer personligt sätt (Bryman 2011, s. 415). En annan betydelse som intervjuguiden har haft var att den genom struktureringen och tematiseringen kunde säkerhetsställa ett visst minimum av jämförbarhet mellan de olika intervjuerna (ibid.). Intervjuerna spelades in för att sedan transkriberas.

Om databearbetning

Efter att ha transkriberat alla intervjuer var det äntligen dags att börja studera dessa tillsammans med de dokumenten som vi hade fått från dem olika verksamheter. Även i detta skede av en studie finns det olika metoder att förhålla sig till.

Vi har följt en analytisk metod kallad *analytisk parentessättning*⁷ som kräver av forskaren att inte ta primära empiriska analysresultat ”för givna” utan även problematisera dessa i den mån som anses vara både rimligt och möjligt (Gubrium & Holstein 1997).

Vi började med att noga studera de transkriberade intervjuerna i flera olika steg. Eftersom vi hade intervjuat personer i olika verksamheter och med olika anställningsformer ansåg vi det viktigt att studera intervjuerna i relation till det. Därför undersökte vi intervjuerna från handläggarna från Framtid Kronoberg i relation till varandra, likaså med politikernas och socialsekreterarnas. Projektledarens intervju studerades för sig.

Under denna process antecknade vi allt vi ansåg vara relevant, repetitivt eller iögonfallande. På det sättet kunde varje *intervjukategori* frambringa ett antal *konstateranden* som vi samlade i enskilda dokument. Sedan studerade vi alla dessa konstateranden från alla intervjukategorier, och kunde anmärka vilka konstateranden som var genomgående eller vilka kunde relateras till varandra. Dessa samlade vi i ytterligare ett dokument som även sammanfattade hela första processen.

I nästa process utsätts dessa konstateranden för en mer *förklarande* analys genom att bemöta dessa med olika teorier som söker förklaring till dessa konstateranden. Syftet blir därmed att ”dekonstruera” konstateranden i sina beståndsdelar för att göra möjligt att uppmärksamma

⁶ Intervjuguiden bifogas i Bilaga 2.

⁷ Metoden kommer att redovisas mer ingående i teorikapitlet då vi anser att metoden bättre förstås i relation till kritiken ur vilken metoden utvecklades.

bakomliggande orsaker. Den första delen av analysprocessen utgör endast en ”förarbete” till den förklarande analysen som presenteras i kapitel 5.

Om etiska överväganden

Det är brukligt att inom ramen för metodkapitlet redovisa de etiska överväganden som har gjorts, som förvisso inte är en metod, men har ändå inneburit en slags *etisk ram* som vi har förhållit oss till. Utgångspunkten för våra etiska överväganden är FHSAB (Fakultetsnämnden för hälsa, socialt arbete och beteendevetenskap) anvisningar (Linnéuniversitetet 2012), samt Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer för individskyddet vilka är: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002, s. 7, 9, 12, 14).

Informationskravet syftar till att respondenten skall informeras om dennes roll i studien samt under vilka villkor respondenten deltar under (Vetenskapsrådet 2002, s. 7). Respondenterna har innan intervjun delgivits ett presentationsbrev med information kring studiens syfte, deras roll i studien, deras frihet till medverkan, våra konfidentialitetsprinciper samt att intervjuerna skulle spelas in. I direkt anknytning till intervjun har samma information tagits upp igen vilket givit respondenten tid att reflektera över huruvida han eller hon vill medverka eller ej, samt att ställa eventuella frågor berörande intervjun. Tillåtelse om att få spela in intervjun bekräftades vid varje tillfälle. Vi har förståelse för att vissa av de frågor som vi ställt under intervjun kan upplevas svårbesvarade eller känsliga, respondenterna har av denna anledning informerats kring möjligheten avstå att svara på enskilda frågor eller att helt avbryta intervjun (Vetenskapsrådet 2002, s. 9f).

Till våra etiska överväganden hör respondenternas anonymisering och konfidentialitet. De personer som deltagit i studien från Framtid Kronoberg och enheten för Ekonomiskt Bistånd och Sysselsättning har anonymiserats såtillvida att deras namn eller kön inte framkommer i studien (Vetenskapsrådet 2002, s. 12f). Det är tänkbart att exempelvis kollegor till respondenten kan ana vem som döljer sig bakom ett visst givet citat. Detta ser vi som svaghet men är samtidigt svårt att undvika i denna typ av studier. Konfidentialitet gentemot respondenterna från nämnden Arbete & Valfärd är vare sig möjligt eller önskvärt, då de intervjuats i sin egenskap av politiska förtroendevalda, och de två nämndledamöterna är informerade kring detta och har inte haft något att invända mot vårt tillvägagångssätt.

Avslutningsvis vill vi belysa att studien bedrivs i forskningsändamål, empiri som är insamlad kommer enbart att användas inom studiens avgränsningar vilket infattar oss som författare, vår handledare samt vår examinator om vetenskaplig oredlighet skulle misstänkas (Vetenskapsrådet 2002, s. 14).

En diskussion om metod och metodval

Som det har framgått, har denna studie inneburit en rad olika val där det även framgår varför dessa val har gjorts. Vi vill nu rikta fokus på vad dessa val har inneburit och hur vår studie har påverkats av dessa.

Inom ramen för vetenskaplig forskning finns det en strävan att producera *tillförlitlig* kunskap. Det ska vara möjligt att bedöma huruvida studiens genomförande och resultat är tillförlitliga nog, för att kunna uppskatta studiens *kvalité* (Bryman 2011). Därmed är det brukligt att föra en reflektion kring studiens *styrkor* och *svagheter* utifrån kriterier som *reliabilitet* och *validitet*.

Inom samhällsvetenskaplig forskning och i synnerhet kvalitativa studier är frågan om reliabilitet och validitet inte bara svårbesvarad, utan det tycks finnas en omfattande debatt kring dessa. Som Bryman (2011) påpekar, är kriterierna om reliabilitet och validitet svåra att applicera i en kvalitativ studie då dessa är utformade efter kvantitativa sådana. Bryman föreslår andra kriterier utifrån Lincolns och Gubas (1985) förslag om *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* och *möjlighet till bekräftelse*. Men även dessa kriterier har bemött kritik där begrepp som trovärdig eller pålitlig anses vara moralisk laddade (Kvale & Brinkmann 2009, s. 263). Vi vill härmed ta avstånd från båda parter begreppsapparat och fokusera istället på vad vi har eftersträvat med våra metodval; att vår studie ska vara ”tillräcklig bra” och vi vill därför redovisa för hur vi har resonerat för att uppnå detta (Bryman 2011, s. 14). Vi vill även ta avstånd från begreppen *styrkor* och *svagheter* och istället tala om *begränsningar* och *möjligheter* som enligt oss återspeglar bättre vad våra metodval har inneburit.

I syfte att uppnå en *tillfredsställande* forskningsprocess har vi tagit del av befintlig kritik som riktats till kvalitativa studier och i synnerhet till konstruktivistiska sådana. Vi har blivit medvetna om vilka begränsningar som dessa innebär och har utvecklat en *reflekterande* försiktighet för att minska följderna i den graden som har varit möjligt och önskvärt. Metodvalen har gjorts i syfte att följa en etablerad och beprövad praxis där vi har förhållit oss

till rekommendationer och även tagit åtgärder därefter (Bryman 2011). I urvalet av intervjupersoner har eftersträvats en representativitet utifrån våra övergripande frågeställningar, och under analysprocessen har det funnits en medvetenhet om faktorer som kan tänkas påverka deras utsagor; anställningsform, arbetsplats, det aktuella konjunkturläget och även vi själva har betydelse för hur våra respondenter uttrycker sig i exempelvis frågor om arbetslöshet, utanförskap eller klienter som nyttjar diverse insatser.

Genom kvalitativa metoder och med det socialkonstruktivistiska perspektivet får vi möjlighet att förstå hur dessa faktorer påverkar olika utsagor men samtidigt blir vi medvetna om hur vårt *tolkningsföretade* riskerar att *manipulera* den empiriska verkligheten som vi avser att studera (Gubrium & Holstein 1997). Därmed blir vi även medvetna om vilka slutsatser som är möjliga att dra utifrån de valda metoder och perspektiv på verkligheten. Utifrån vår förståelse för det konstruktivistiska antagandet, och kritiken som studier baserade på ett sådant synsätt har fått utstå (t.ex. Woolgar & Pawluch 1958 och ”ontologisk manipulation”, refererad bland annat i Lindgren 1993, Sahlin 2002, Runquist 2012) har vi funnit analytisk parentessättning som ett tillfredsställande sätt att hantera motsägelser och begränsningar som kvalitativa studier har i sin inneboende natur (Gubrium & Holstein 1997). Till frågan om analytisk parentessättning återkommer vi i nästa kapitel.

I syfte att förmedla en ”tillräcklig bra” tillförlitlighet har olika åtgärder vidtagits. Material från intervjuerna som ljudfiler, transkriberingar och anteckningar kommer att sparas fram till publicering, för att ge examinator möjlighet att konfirmera våra resultat om det skulle anses nödvändigt, därefter kommer materialet att destrueras. Vi har dragit fördel av att vara två som medverkade i studien, då vi fick möjlighet att konstant granska varandras texter, i strävan att upprätthålla en viss grad av objektivitet (Kvale & Brinkmann 2009). Objektivitet – trots begreppets ironi i sammanhanget – har eftersträvats i den bemärkelsen att våra tolkningar och värderingar har begränsats från att påverka studien i den mån som har varit möjligt och rimligt. I litteratur- och artikelsökningen har originalkällor eftersträvats enligt samma princip.

Genom att presentera vårt metodkapitel som en ”händelseförlopp” är vår förhoppning att läsaren får möjlighet att närma sig vår forskningsprocess och skapa en viss grad av *genomskinlighet* som vi anser vara bidragande i syftet att återge en så tillförlitlig studie som vi ansett vara möjligt. Vi hoppas att genom dispositionen i kapitlet men även uppsatsen som helhet, återspegla det induktiva tillvägagångssättet som vi har antagit under studiens alla stadier.

4. Teoretiska och analytiska utgångspunkter

Som vi tidigare poängterat har teorier i vår studie en förklarande roll där dessa kommer att hjälpa oss att analysera och förstå vår empiri. Med hänsyn till vår samlade empiri, men även till vår perspektivval om hur vi ”betraktar verkligheten”, kommer vi här att presentera de teorier som ”sätter ramarna” för vår förståelse av den samlade empiri. Dessa teorier specificerar och avgränsar vårt analytiska fokus och på det sättet ”ritar spelplanen” för vår kommande analys. Teorierna har valts för att analysera hur de studerade verksamheterna agerar gentemot sina klienter samt i syfte att studera insatsernas utformning och bakgrund. Vi har valt att endast presentera de delar av teorierna som vi explicit kommer att använda i analysen.

Socialkonstruktivism och dess kritik

Som framgår av kapitel 2 betraktar vi utanförskap som ett konstruerat socialt problem, där vad som definieras som utanförskap är beroende av vem som definierar problemet och inte av sin ”faktiska” existerande dimension. Socialkonstruktivism innebär i vår studie en övre ram om hur vi kommer att förhålla oss till vår insamlade empiri men även för hur vi kommer att analysera då de konstateranden som vi har gjort i vår empiriska undersökning kommer att utsättas för en *dekonstruerande* analys där vi söker förklaringar till varför det ser ut som det gör, och inte tar för givet att ”det bara är så”.

Konstruktivister hävdar att det inte existerar något socialt problem om ingen upplever och definierar det som sådant (Sahlin 2002, s. 114). Frågor om huruvida ett problem existerar utifrån sin objektivitet eller våra subjektiva uppfattningar handlar om ontologi, dvs. antagandet om vad som existerar oberoende av vår kunskap om det (ibid. s. 110). Forskaren vill med konstruktivismen förstå och förklara företeelsen som kan ha betydelse i samhället (ibid., s. 117). Genom att exempelvis utsätta ett fenomen för ”ontologisk osäkerhet”, alltså inte ta för givet att det existerar, kan konstruktivisten ge förklaringar till fenomenet där olika omständigheter kan stå för förklaringen (Lindgren 1993).

Men det finns kritiker som starkt ifrågasätter om det ens är möjligt att producera kunskap utifrån en sådan utgångspunkt. Dessa kritiker hävdar att ”inte ta för givet” ett fenomen, och samtidigt ”ta för givet” omständigheterna som förklarar fenomenet är paradoxalt i sig. För då borde även dessa förklarande omständigheter utsättas för ”ontologisk osäkerhet”, eftersom

även dessa kan vara konstruerade av exempelvis forskaren själv. Konstruktivisten anklagas för att begå en "ontologisk manipulation" (Lindgren 1993).

Gubrium och Holstein (1997) menar att analysförförandet ska vara dynamiskt genom att vad som utsätts för ontologisk osäkerhet ska utgöra en konstant pendelrörelse under hela forskningsprocessen. Författarna benämner analysmetoden för analytisk parentessättning (*analytic bracketing*) där det som sätts inom "parentesen" analyseras och dekonstrueras, med hjälp av de omständigheter som omgärdar det som har satts inom parentes. Men sedan är det viktigt att förflytta parentesen till dessa omständigheter som förblev "objektiva" i det första skedet av analysen. Som exempel skriver Gubrium och Holstein att om respondenternas utsagor ska sättas inom parentes för att betrakta dessa som enbart "tolkningar" av verkligheten, ska dessa "tolkningar" sedan i sin tur sättas inom parentes för att kunna analysera även dessa. På det sättet vidmakthålls en dynamisk analys där det som tas för givet och det som förblir objektivt ständigt byter plats med varandra. Författarna menar att man visserligen inte kommer ifrån "den ontologiska manipulationen" men forskaren ser till att inte "privilegiera" vad som ska tas för givet eller inte och "manipulationen" kan inte ses som selektiv.

För vår egen del har vi valt att tillämpa Gubrium och Holsteins (1997) parentessättning som ontologisk utgångspunkt när vi har analyserat vår empiri.

Nyinstitutionell teori

Nyinstitutionell teori är omfattande och diskuterar organisationsanalys utifrån två nivåer, organisatorisk fält vilket innebär en samling organisationer av liknande karaktär och *institutioners* påverkan. Vi kommer i avsnittet att fokusera på den *institutionella påverkan* inom nyinstitutionell teori.

Institution är ett begrepp med flera olika innebörder. Roine Johansson (2006) menar att institutioner är sociala och kulturella betingelser som verkar i organisationens omgivning. Institutioner, hävdar han, påverkar organisationer genom att ställa krav som framställs av politiska beslutsfattare, allmänna opinionsströmningar och professionella grupperingar som exempel. Genom att eftersträva *institutionella krav* vinner organisationer legitimitet som följd (Johansson 2006, s. 19). Legitimitet från en institution resulterar per automatik inte i en effektiviserad verksamhet utan innebär att organisationen anpassar sin verksamhet efter rationaliserade myter ställda av institutionerna vilket kan bryta mot tekniska *effektivitetskrav*.

Johansson visar att verksamheter ofta skiljer den formella strukturen från handlandet för att upprätthålla en bild av att de institutionella kraven efterföljs (ibid., s. 20).

Susanna Johansson (2011) återger i sin avhandling Richard W. Scotts (2008) indelning av institutioner i tre ”pelare” som alla påverkar och styr institutioners handlande och agerande: (1) *reglerande*, exempelvis lagar och regler (2) *normativa* såsom värderingar och förväntningar (3) *kulturellt-kognitiva* som utgörs av symboliska system som sällan ifrågasätts (Johansson 2011, s. 113; med ref. till Scott 2008). Vi ser här hur institutioner påverkas och förändras genom olika samverkande system, vilket också kan appliceras på de verksamheter som ingår i vår egen studie.

Susanna Johansson (2011) framhåller att eftersom organisationer inte är oberoende av varandra utan istället befinner sig i en konstant påverkan av både yttre och inre aktörer finns det anledning att närmare studera dessa processer. Genom en analys blir det möjligt att betrakta institutioner som *påverkande aktörer* där hon söker djupare förståelse för hur dessa institutioner agerar och påverkar organisationer. Hon visar i sin studie om s.k. barnhus hur praxismönster och konsensus uppnås i organisation till följd av *institutionaliseringsprocesser* när dessa medför legitimitet (Johansson, S. 2011, s. 208). Hon visar också hur legitimitet är en förutsättning för organisationens överlevnad (ibid., s. 218).

Disciplinärmakt och kontroll

I detta avsnitt belyser vi maktperspektivet med utgångspunkt från Foucaults (2003) teori om *disciplin* och Sahlins (1996) modell om *gränskontroll*. Foucault förklarar att den disciplinära maktens huvudsakliga syfte är att ”dressera” eller *normalisera* personer som utsätts för den (Foucault 2003, s. 171). Han menar att vi idag – i det *moderna samhället* – lever i ett normaliserande samhälle i vilket den disciplinära makten har en framträdande roll genom dels ett hierarkisk uppbyggt kontrollsystem, till exempel av klienter, och dels ett sanktionssystem i form av belöningar och bestraffningar. Kontrollsystemets syfte är att identifiera avvikande eller otillbörligt beteende medan belöningar och bestraffningar normaliserar individen (ibid., s. 176). Den disciplinära maktutövningen är i huvudsak osynlig och synliggörs enbart när en individ utsätts för den. Denna maktutövning återfinns hos flertalet aktörer inom kontrollsystemen vars syfte är att bibehålla en disciplinär ordning i samhället (ibid., s. 179).

Sahlin (1996) presenterar en tillämpad modell om *gränskontroll* när det gäller samspelet mellan hyresvärdar och socialtjänst beträffande hemlösa, där hennes modell är inspirerad av

Foucaults teori om disciplinering. Sahlin menar att sociala myndigheter tillsammans med bostadsföretag konstruerar bilder av hemlösa individer som problem, vilket leder till att disciplinen bidrar till att legitimera och reproducera exkludering (Sahlin 2001, s. 125) Sahlin använder gränskontroll som ett analytiskt verktyg för att belysa tillhörighet/medlemskap till en organisation (Sahlin 1996, s. 104). Hon menar utifrån sin specifika studie att gränskontroll består av två strategier: (1) *Avvisning* om en strategi för att neka individer tillträde, alltså utesluta potentiella besvärliga individer. (2) *Utvisning*, genom att individer utesluts från en organisation, institution etc. som de tidigare har tillhört. Sahlin visar hur de båda strategierna såväl samverkar som påverkar varandra, exempelvis kan en hård avvisningsstrategi resultera i lägre grad av utvisning (ibid., s. 106).

Frida Petersson (2013) visar i sin kommande avhandling hur gränskontroll används vid substitutionsmottagningar i Göteborg samt hur avvisning, utvisning och *sanktioner* används som medel för ”uppfostran” av klienterna. Hon förhåller sig även till Foucaults tankegång om hur kontroll och disciplinering framkallar önskade beteenden (ibid., s. 247). Gränskontroll användas för att dels påvisa verksamhetens kravsättning för att den sökande ska klassificeras som klient och därmed få tillträde till verksamheten, men även de krav som ställs på klienten under pågående behandling. Verksamhetens krav kommer till uttryck genom de sanktioner som drabbar klienter som enligt verksamheten gör sig skyldiga till gränsöverskridelser. Personalens sanktioner har en uppfostrande och avskräckande effekt visavi klienterna (ibid., s. 268).

Individuella förklaringsmodeller och välfärd

Håkan Johansson (2010) menar att en *individualiseringstrend* långsamt har kommit att påverka dagens välfärdsstater och där globaliseringsprocessen innebär att Sverige inte förblir ett undantag, även om de nordiska länderna länge har karakteriserats för att ha ett omfattande välfärdsperspektiv (i Meeuwisse & Swärd 2002, s. 42–45, återfinns en sammanfattande beskrivning om de nordiska välfärdsstaternas förskjutning från ”fattigvårdsperspektiv till välfärdsperspektiv” där det senare har kommit att dominera). Johansson menar att individualiseringen i allt högre grad har kommit att påverka hur *aktiv* en medborgare förväntas vara i frågor som rör sin egen välfärd. Som följd av detta minskar även tilltron på välfärdsstatens möjlighet att utveckla socialpolitiska system som spänner över generationer och som behandlar ”alla lika” (Johansson 2010, s. 17). Ett individualiserat perspektiv, menar Johansson, leder till att fokus centreras på att utveckla flexibla och anpassade lösningar i syfte

att ge medborgarna möjligheter att på egen hand hantera och bestämma över sin egen välfärd och tillgodose medborgarnas alltmer varierande preferenser och behov (ibid., s. 15–16).

Under de sista decennierna har många stater i västvärlden i allt större utsträckning överfört ansvaret för välfärden till individen eller civilsamhället. Sociala trygghetssystem grundas på alltmer individuella lösningar och blir därmed behovsprövade i större utsträckning (Thorén 2008, s. 38). Samtidigt utvecklas ”arbets- och aktivitetslinjen” i sociala arbetets praktik med syfte att förbättra arbetslösas möjligheter att komma in på arbetsmarknaden för att, i det optimala fallet, göra arbetslösa självförsörjande genom förvärvsarbete (ibid.). Därmed strävar majoriteten av dessa insatser till att på ett ”aktivt” sätt integrera människor som ”passivt” försörjer sig med andra typer av inkomster (ibid., s. 39). Denna typ av aktiveringspolitik brukar benämnas ”welfare-to-work”, ”workfare”, ”insertion” och ”activation” där ”welfare-to-work” har varit en uppmärksammas politisk reform i USA (ibid.).

Tapio Salonen (2006, s. 148) framhåller att ”workfare” har ökat i allt större utsträckning med udden riktad mot arbetslösa som uppbär statliga eller kommunala bidrag. En uppsjö av kommunala aktiveringsinsatser bedrivs vid sidan om den ordinarie arbetsmarknadspolitiken, vilket har lett till att alltfler socialarbetare handlägger arbetsfrämjande insatser (ibid.). Då det provocerande huvudtemat för antologin (red. Denvall & Vinnerljung 2006) där Salonens bidrag återfinns är det sociala arbetets eventuella ”nytta och fördärv” ställer han sig kritisk till insatsernas förmåga att hantera problemet. Salonen menar att insatserna självklart är nyttiga för individen, då dessa förstärker självförsörjningsförmågan, men problemet är att insatserna inte blir bedömda utifrån deras faktiska innehåll och resultat eftersom det råder värderingsgrundade föreställningar och hållningar som försvårar en sådan granskning (ibid. s. 166). Vidare menar han att kommunala aktiveringskrav för arbetslösa bidragstagare innebär en integritetsmässig risk som gör det viktigt att kritisk följa upp dessa insatser.

5. Resultat och analys

Vi kommer i detta kapitel att först redogöra för våra intervjupersoners uppfattningar om utanförskap under rubriken *Talet om ”utanförskap”*. Därefter presenterar vi i två olika rubriker en analys där sysselsättningskravet och verksamheternas agerande betraktas utifrån ett makt- respektive legitimitetsperspektiv med stöd av våra teoretiska och analytiska utgångspunkter som framgår av kapitel 4.

Talet om ”utanförskap”

Under intervjuerna har vi ställt frågor om hur begreppet ”utanförskap” uppfattas. Svaren uppvisar variationer där respondenterna visar att utanförskap kan tolkas och uppfattas på olika sätt. Nedan redovisar vi för vad handläggarna på biståndsenheten har svarat:

Jag kan ju känna en liten farhåga just med ungdomar då, att man själv också ser sig som ett utanförskap eller vad man ska säga, så att man exkluderar sig redan från början för det är ju ingen bra inställning för då tappar man sugen redan från början då, va. (Handläggare 1 biståndsenheten)

Utanförskap kan ju ses på olika sätt, att man inte har några sociala kontakter, utanförskap kan ses som att man inte har något arbete, det kan ses som väldigt mycket beroende på olika saker men det jag uppfattar utanförskap är att är det så att man inte har något arbete kan det också medverka till att man inte har så mycket sociala kontakter. (Handläggare 2 biståndsenheten)

Svaren tydliggör att trots att dessa personer har samma arbetsplats och arbetsuppgifter kan uppfattningen av begreppet variera. Den första handläggaren kopplar gärna ”utanförskap” till ungdomar där det även framgår individens eget ansvar till uppkomsten av ”utanförskap”. Den andra handläggaren däremot visar medvetenhet om begreppets mångtydighet, men arbetets betydelse är framträdande.

Nedan redovisar vi svar från intervjupersonerna från Framtid Kronoberg:

Det är att inte ha någon tillhörighet, att vara utan sammanhang, det måste inte vara att inte ha arbete men när man inte har någon sysselsättning tror jag också att man får ett utanförskap, man tillhör inte ett sammanhang och ett utanförskap, när man inte kan försörja sig själv, då tror jag att man upplever ett utanförskap. (Handläggare 1 Framtid Kronoberg)

[...] Borta från samhället överhuvudtaget på något sätt, [...] men på något sätt tar man del av samhället då är man ju inte utanför, om man åker buss, om man har ekonomiskt bistånd då är man inte utanför som jag ser det, [...] vet man att man går ner till biståndet och söker socialbidrag har man tagit del av samhället då är man inte utanför. Utanför för mig är nästan ”eremitskap”, att man ligger på gator och torg och tigger pengar, då är man utanför.[...]
(Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

[...] Jag kan tycka att om en person upplever sig som utanför så är de det.[...] (Projektledare Framtid Kronoberg)

Även här kan vi observera att begreppet uppfattas på skilda sätt. Handläggare 1 kopplar ”utanförskap” till känslor av tillhörighet och sammanhang där arbete har en betydande roll. Handläggare 2 visar sig skeptisk till begreppet och har en uppfattning som skiljer sig avsevärt från övriga intervjupersoner. Projektledaren betonar det subjektiva synsättet enligt vilket personer kan betraktas befinna sig i utanförskap i den mån de själva anser att så är fallet.

Nedan presenterar vi två citat från nämndepolitikerna:

[...] Det måste sägas också att ibland, med risk att uttrycka mig oförsiktig, upplever jag det lite som ett modeord också, man svänger sig med begreppet utanförskap, allt kan inte relateras och bakas in i det här begreppet.[...] (Ordförande Nämnden Arbete och Velfärd)

[...]Blir du inte delaktig i samhället utan du stannar kvar i ett utanförskap så får du aldrig någon tillhörighet [...]det blir ju du och sedan blir det andra[...] (Vice ordförande nämnden Arbete och Velfärd)

Ordföranden visar en medvetenhet om begreppets ”popularitet” och pekar på begränsningarna som begreppet kan ha. Nämndens vice ordföranden, liksom andra, relaterar begreppet till tillhörighet där ett ”vi och dom” -fenomen anses uppstå.

Genom att presentera ett citat från varje intervjuperson hoppas vi ha tydliggjort att begreppet kan uppfattas på olika sätt, men att även vissa likheter kan identifieras i många av svaren, exempelvis arbetets betydelse eller tillhörighetskänslor.

Sedan frågade vi våra respondenter om ”utanförskap” i relation till klienterna i respektive verksamhet och om respondenterna anser att dessa personer befinner sig i ”utanförskap:

Ja, det skulle jag tycka att de gör i och med att de är arbetslösa, [...]och många har ju också ekonomiskt bistånd så de har ju ingen egen försörjning och inte heller några föräldrar som

försörjer dem, de måste få bidrag för att kunna försörja sig själva. (Handläggare 1 Framtid Kronoberg)

[...] Det är en sak att säga det och en annan sak att göra det, man kan sätta upp vilka mål som helst och självklart försöker man uppnå dem i sysselsättning och praktik, det kan motverka utanförskap.[...] (Handläggare 2 biståndsenheten)

Det är klart att det är ju att få ner ungdomsarbetslösheten och att få ut ungdomarna i arbete eller annan sysselsättning. (Handläggare biståndsenheten 1)

Dessa citat exemplifierar på ett klagörande sätt samtliga respondenters uppfattning att utanförskap motverkas genom att sysselsätta klienterna som är aktuella i respektive verksamhet. Sysselsättning tycks således vara den självklara vägen ”ut ur utanförskapet” och eftersträvas i mycket hög grad i alla lägen där nämndpolitikerna har satt ett strängt sysselsättningskrav. I förvaltningens (Arbete och Velfärd) rapport inför kommunfullmäktige understryks följande:

Personer som söker ekonomiskt bistånd av arbetsmarknadsskäl, anvisas till någon arbetsmarknadsåtgärd/kartläggning inom förvaltningen inom sju dagar. (Växjö 2012, s. 6)

Utdraget pekar på sysselsättningskravet som i Växjö ska uppfyllas inom sju dagar från att individen har ansökt om ekonomiskt bistånd på grund av ”arbetsmarknadsskäl”. Kriterierna för vad som räknas som arbetsmarknadsskäl framgår inte i dokumentet.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att utanförskap uppfattas på skilda sätt men att sysselsättning uppfattas som en självklar lösning som sällan problematiseras. Vårt konstaterande stämmer väl överens med forskning presenterad i kapitel 2 där begreppets mångtydighet har lyfts fram av flera forskare och författare.

Disciplinering, makt och kontroll

Under intervjuerna har framkommit att klienternas utsätts för olika typer av kontroll från handläggarnas och verksamhetens sida. Det kan handla om olika kontrollerande aktioner som syftar exempelvis till att klienter uppfyller närvarokravet i sysselsättningen. Det är dessa kontrollerande handlingar och rutiner som vi nedan problematiserar och analyserar med hjälp av teorierna presenterade under rubriken ”Makt och kontroll” i föregående kapitel. Som Foucault påpekar har disciplinerande bestraffningar ett normaliserande syfte, där klienters oönskade beteende blir föremål för bestraffningar. Bestraffningarnas form och syfte kan vi

analysera och förstå med hjälp av Sahlins (1996) begreppsapparat om *gränskontroll* med *avvisning* och *utvisning*. Men vi integrerar även Foucaults (2003) begrepp *sanktioner* för att belysa de kontrollerande bestraffningar som enligt Foucaults analys syftar till normaliserande beteende.

Bestraffningar (sanktioner)

Som redan påpekat har det framkommit under intervjuerna att det förekommer en del *sanktioner* som klienter utsätts för vid ”olämpligt” beteende:

[...] Vi pratar väl bara om hur vi ska kunna motivera och ibland så är det ju det här med pengarna som motiverar också, att man måste delta i en aktivitet för annars får man inte pengar, det kan ju också vara en morot för vissa men inte för alla. (Handläggare 1 Framtid Kronoberg)

I citatet ovan pekar handläggaren på hur klienter som inte deltar i aktiviteter riskerar sin inkomstkälla som kan reduceras eller helt innehållas som bestraffning. Sanktionen utförs i sådant fall inte av Framtid Kronoberg utan av myndigheten som betalar ut underhållet, vilket i detta fall kan vara Försäkringskassan, Ekonomiskt bistånd eller Arbetsförmedlingen.

Nedan kommenterar en annan handläggare vid Framtid Kronoberg om en annan typ av sanktion som kan förekomma:

[...] Vi har en liten regel som säger att efter två dagars frånvaro ska vi kommunicera direkt med handläggare, har dom vart borta i en vecka eller två måste vi ta upp en diskussion om det här är rätt för den här personen, [...] jag har haft många trepartssamtal när man suttit med handläggare och frågat om det är någon idé [...]’du har ju själv sagt att det ger dig ingenting’, [...] (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

Sanktion kan även vara ”varningar” som syftar till normaliserande beteende. Som handläggaren påpekar är organisationen beredd att *utvisa* klienten om varningen inte tas på allvar.

Avslutningsvis kan vi konstatera att det förekommer *normaliserande sanktioner* som inskrivna klienter på Framtid Kronoberg bestraffas med i form av varningar som sedan kan leda till reducerat bistånd vid en mindre allvarlig avvikelse eller uteblivet sådant vid allvarligare avvikelse.

Gränskontroll (avvisning)

Vi har kunnat identifiera en maktutövning som syftar till att kontrollera inflödet av klienter till organisationerna. Med hjälp av Sahlins (1996) teori om gränskontroll kan vi synliggöra dessa aktioner och tolka dess förekomst.

Vi har uppmärksammat att både Framtid Kronoberg och Ekonomiskt bistånd utövar en stark *gränskontroll* som förhindrar att ”obehöriga” får tillträde i verksamheterna. En biståndshandläggare gör oss uppmärksamma på gränskontrollen som finns vid Ekonomiskt Bistånd:

[...]Vi tittar ju tre månader bakåt, det kan vara så att de fick en lön på 17 000 kronor -, vi tittar utifrån riksnormen[...]. (Handläggare 2 biståndsenheten)

Citatet ovan pekar på att riksnormen alltså utgör biståndsenhetens gränskontroll varigenom ”inte tillräckligt fattiga” nekas tillträde.

Vidare redogör handläggaren för de olika sysselsättningsverksamheter som finns att erbjuda klienterna som ansöker om ekonomiskt bistånd:

Det innebär att de har någon sysselsättning, vi har ju exempelvis, om dom är precis inskrivna på Arbetsförmedlingen ska de gå till 11gården tills dem kan ingå i ungdomsgarantin, annars har vi flera olika sysselsättningar, det kan vara Finsam, Framtid Kronoberg, Globalen för dem som är språksvaga, sen har vi SFI som de kompletterar med Globalen. Nu har Globalen stängt ner så nu försöker man hitta en annan sysselsättning eftersom SFI är på 50 procent. Främst är det dock 11gården som kan hjälpa till med jobbsökande eller att man kan plugga upp nått betyg. [...] De som har missbruksproblematik får kontakt med missbruksenheten och göra urinprov. (Handläggare 2 biståndsenheten)

I citatet ovan noterar vi att klienter med missbruksproblem i ett tidigt stadium nekas tillträde till dessa verksamheter och hänvisas istället till missbruksenheten. Likaså tycks ”språksvaga” – dvs. de som inte behärskar det svenska språket tillräckligt väl enligt handläggarnas bedömning – inte ha tillgång till fler verksamheter än den ”specialiserade”, i detta fall SFI (Svenska för invandrare). Det framgår även att en verksamhet som inriktade sig på ”språksvaga” (Globalen) har lagts ner och sysselsättningsmöjligheter för dessa begränsades avsevärt.

Vidare utvecklar samma handläggare om det begränsade tillträde som personer med missbruksproblematik har:

[...]Jag [skulle] uppskatta ifall det fanns någon sysselsättning för dem med missbruksproblematik, nu har jag inte haft några som haft det men att det kanske skulle kunna finnas en praktikplats eller någonting, inte de som missbrukar, självklart ska de bli rena, men att det fanns något ställe man kunde gå och snickra exempelvis så att de känner sig lite värdefulla. (Handläggare 2 biståndsenheten)

Det begränsade tillträde som personer med missbruk har till olika verksamheter tydliggörs i citatet. Av handläggarens utsaga att döma har även *före detta* missbrukare begränsad åtkomst till sysselsättningsverksamheter, då ”självklart ska de bli rena” först.

En annan handläggare vid biståndsenheten uppmärksammar oss på gränskontrollen som Framtid Kronoberg utövar när vi frågar om det är brukligt att hänvisa klienter dit:

Vi kan inte göra det härifrån utan det är genom Arbetsförmedlingen eller då genom 11gården kan man säga, man kan ju få gå på informationsmöten men vi kan inte anvisa personen att gå dit [...]. (Handläggare 1 biståndsenheten)

I motsats till vad handläggare 2 hade sagt, kan klienter från ekonomiskt bistånd inte längre hänvisas till Framtid Kronoberg, utan dessa hänvisas till 11gården istället som får avgöra huruvida klienter ska få ”gå vidare” till Framtid Kronoberg.

När förändringen ägde rum saknar vi vetskap om, men en handläggare på Framtid Kronoberg tydliggör att tidigare har varit möjligt för enheten för ekonomiskt bistånd att hänvisa klienter direkt till Framtid Kronoberg och talar om en anledning till förändringen:

[...] Till en början skickade Arbetsförmedlingen och kommunen [med kommun menas biståndsenheten] klientelet de inte visste vad de skulle göra av. Dem grupperna blir inte jättebra kan jag säga även om vi fått ut en del [...]. (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

Anledningen till att klienter från biståndsenheten inte längre hänvisas till Framtid Kronoberg tycks vara att det bildas klientgrupper som är svåra att jobba med och gränskontrollen har förstärkts därefter.

I följande citat berättar en handläggare vid Framtid Kronoberg om anledningen till ”förstärkningen” av gränskontrollen, dvs. i syfte att avvisa klienter som söker till verksamheten:

Alltså tanken är att det inte ska vara så jättemånga som inte vill, det är ju frivilligt och de måste inte vara här från vår sida [...]. (Handläggare 1 Framtid Kronoberg)

Handläggares uttryck ”tanken är” visar på att gränskontrollen existerar och att den försöker hindra ungdomar som anses vara ”omotiverade” från att få en plats i projektet.

Handläggare 2 visar i citatet nedan en motivering för behovet av gränskontroll:

[...] Och då tittar man på vad det är som brister, och plötsligt blir det behovsprövat. Vi har haft inne några som varit språksvaga t.ex. det är svårt att ta in de som har språksvårigheter för de kan inte ta in coaching. (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

Gränskontrollen som i detta fall inriktar sig på ”språksvaga” syftar till att dessa människor inte ska få tillträde till verksamheten då det anses att dessa inte kan tillgodogöra sig insatserna. Verksamheten är helt enkelt inte anpassad för målgruppen.

Projektledaren för Framtiden Kronoberg berättar varför vissa klientgrupper inte tillåts tillträde i samma utsträckning som andra.

[...] Det jag delger styrgruppen och det styrgruppens representanter förmedlar till sina organisationer är att projektet kan få in en blandad målgrupp, det är just därför att vi tycker att det är viktigt att när vi sätter ihop grupperna ska det bli en bra gruppdynamik och då går det inte att ha en grupp där alla har Aspergerdiganos för då får vi ingen gruppdynamik och då blir det tungt att dra en sådan grupp [...]. (Projektledare Framtid Kronoberg)

Att det blir ”tungt att dra en sådan grupp” är anledningen enligt projektledaren vilket överensstämmer med vad även handläggarna har besvarat.

I förvaltningens redovisning kan man utläsa en gränskontroll i form av prioriteringar som ju samtidigt innebär en bortprioritering:

Prioriterade grupper är personer som har stått närmast arbetsmarknaden med högt försörjningsstöd. Det har gällt både ungdomar och vuxna. För personerna är åtgärden positiv såtillvida att anställningsbarheten ökar, hälso och familje/barnperspektivet förbättras. (Växjö 2012, s. 12)

I likhet med förvaltningens redovisning har vi kunnat konstatera att gränskontrollen i de studerade verksamheter syftar till att prioritera klienter med de bästa förutsättningar att komma ut på den öppna arbetsmarknaden, vilket leder till att ”språksvaga”, personer med missbruksproblematik, omotiverade ungdomar och personer med neuropsykiatriska diagnoser *avvisas*; dvs. nekats tillträde till verksamheten.

Utvisning

Som det har framgått ovan tillåts ”diagnoser”, ”språksvaga” och ”omotiverade” tillträde i Framtid Kronoberg, men endast i begränsad utsträckning. Men verksamheten har en möjlighet att *utvisa* dessa klienter om det skulle visa sig att de inte ”sköter sig”:

[...] Det är ju närvaron då naturligtvis, för den måste vi kommunicera till våra medfinansiärer, då tycker vi att; ”är det motiverat vad den här människan säger?”, ”jag vill inte!” och så, det är inte att dem säger det första gången och vi slänger iväg dem, vi har en liten regel som säger att efter två dagars frånvaro ska vi kommunicera direkt med handläggare, har dem vart borta i en vecka eller två måste vi ta upp en diskussion om det här är rätt för den här personen, [...]. (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

Som handläggaren påpekar i citatet ovan får klienter först en varning, skulle varningen inte ge önskat resultat kan utvisning tillämpas.

Nedan pekar handläggaren på ytterligare en anledning att avvisa klienter:

[...] Vi ska vara drogfria i verksamheten och misstänker vi det får de göra test.[...] (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

Skulle misstanke om missbruk uppkomma kan klienten hänvisas till att medverka i ”frivillig” urinprovtagning för att sedan utvisas från verksamheten. I detta fall riktar sig kontrollen till ”obehöriga” personer som kan befinna sig i verksamheten.

Avslutningsvis kan vi konstatera att de olika former av kontroll som utövas kan syfta till en normaliserande praktik, men även i syfte att prioritera grupper som anses ha bättre förutsättningar att uppnå framgångsrika resultat. Som Sahlin (1996) påpekar finns det ett samband mellan avvisning och resultat, där en starkare gränskontroll (avvisning) leder till färre utvisningar. Därmed kan Framtid Kronoberg redovisa bättre resultat då antalet ungdomar som inte har fullföljt programmet är färre.

Verksamheternas strävan efter legitimitet

Att Framtid Kronoberg utövar en stark gränskontroll kan vi förstå utifrån Sahlins (1996) förklaring om att starkare gränskontroll leder till färre utvisningar. Behovet av att redovisa tillfredställande resultat kan vi istället förstå utifrån *legitimitetsbehovet* som Roine Johansson (2006) skriver om med referens till nyinstitutionell teori.

Att ”obehöriga” kommer in i verksamheten i begränsad omfattning kan därmed förstås som en form av *institutionellt krav* där verksamheten eftersträvar legitimitet genom att uppfylla dessa krav. Som har framgått i tidigare kapitel finns det i alla organisationer ett behov att ”leva upp till” de krav som ställs för att öka verksamhetens yttre legitimitet.

Att dessa ”obehöriga” befinner sig i verksamheten är sällan ett uttryck för individens egen fria vilja att få komma in i verksamheten, utan de medverkar oftast i programmet då andra aktörer kräver deras medverkan. I strävan efter legitimering kan vi se hur personliga intressen (klientens vilja), politiska intressen (sysselsättningskravet) och verksamhetens intressen (att påvisa resultat) ständigt krockar, vilket ställer krav på ständiga kompromisser där något av intressen får ge vika.

Nedan återger vi några citat som exemplifierar ”intressekompromissen” i relation till de ställda krav som ska ”levas upp till” för att åstadkomma legitimering inför *kravsättarna*:

Projektet Framtid Kronoberg finns ju här i Växjö, hänvisar du dina klienter härifrån till den insatsen?

Vi kan inte göra det härifrån utan det är genom Arbetsförmedlingen eller då genom 11 gården kan man säga, man kan ju få gå på informationsmöten men vi kan inte anvisa personen att gå dit kan man säga [...]. (Handläggare 1 vid biståndet)

[...] Till en början skickade Arbetsförmedlingen och kommunen klientelet de inte visste vad de skulle göra av. Dem grupperna blir inte jättebra kan jag säga även om vi fått ut en del [...]. (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

Dessa citat som tidigare analyserades utifrån maktteorier kan vi nu även analysera med hjälp av nyinstitutionell teori. Att Ekonomiskt bistånd inte längre får hänvisa sina klienter direkt till Framtid Kronoberg är ett exempel på en intressekonflikt där Framtid Kronobergs intresse bedöms vara mer legitimt i den större organisationen som har makt att ta ett sådant beslut.

Nedan följer ett par citat som exemplifierar ytterligare intressekonflikten:

Alltså tanken är att det inte ska vara så jättemånga som inte vill, det är ju frivilligt och de måste inte vara här från vår sida, men många ungdomar kan uppleva det som ett tvång då deras arbetsförmedlare har sagt att de ska vara med, så de upplever de det som ett tvång, men vi tvingar ingen. Vi pratar väl bara om hur vi ska kunna motivera och ibland så är det ju det här med pengarna som motiverar också, att man måste delta i en aktivitet för annars får man

inte pengar, det kan ju också vara en morot för vissa men inte för alla. (Handläggare 1 Framtid Kronoberg)

[...] Så är det ju så att man lyckas inte med alla, alla är inte motiverade. En del kommer tillbaka och det kan man inte komma ifrån.[...] det säger vi ju också till dem, ”är det så att du bara kommer hit för att få dina pengar kommer det inte att funka” [...]. (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

I dessa citat kan vi se hur tre intressen som är representerade; individen som inte vill vara med, verksamheten som inte vill ha individen och nämnden som vill att individen skall vara sysselsatt.

Då det politiska intresset sätter sig över individens och verksamhetens intressen blir nämnden i detta fall en *kravsättare* i organisationen Framtid Kronoberg. Nedan följer ett citat där vi vidareutvecklar vad kravet innebär:

[...] Vet man att man har svårt att vara i grupp säger vi alltid till innan att det går bra att bara gå ut, knacka mig lite axeln, jag har haft några innan som haft den problematiken, då har jag sagt att ni kan bara smita ut, känner man att man får hjärtklappning eller mår dåligt för en övning, ge mig en klapp på axeln och säg det [...] vid nått enstaka tillfälle har någon gått ut, jag hoppas att de känner sig trygga med det utrymmet vi ger [...]. (handläggare 1 Framtid Kronoberg)

Citatet ovan visar hur verksamheten anstränger sig för att leva upp till ställda krav, trots att det försvårar deras arbete. Individens intresse kompromissas genom att erbjuda ”utrymme”.

En handläggare vid Framtid Kronoberg talar om ”styrgruppen” som framstår som ytterligare en *kravställare*:

[...] Styrgruppen har sagt det att från början tog man folk som var väldigt långt från arbetsmarknaden, vi har ju konstaterat det att tar man bara de med diagnoser så får man inte en bra grupp, tar man några sådana, och några, inte vanliga utan ni förstår vad jag menar alltså olika kategorier av människor så stärker det gruppen på ett helt annat sätt. (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

Som handläggaren påpekar i citatet ovan kan verksamheten, genom att ”ta in” ett fåtal ”svåra klienter”, vinna legitimitet inför styrgruppen.

Styrgruppen utgörs av representanter för alla medfinansierare i projektet och ”styr” verksamheten då gruppen har mandat att besluta om hur verksamheten ska bedrivas. Att

”styrgruppen har sagt” tydliggör att kraven kan komma även inifrån. I citatet ovan framgår inte tydligt styrgruppens krav, men projektledaren tydliggör dessa en aning i följande citat:

[...] Det jag delger styrgruppen och det styrgruppens representanter förmedlar till sina organisationer är att projektet kan få in en blandad målgrupp, det är just därför att vi tycker att det är viktigt att när vi sätter ihop grupperna ska det bli en bra gruppdynamik och då går det inte att ha en grupp där alla har Aspergersdiagnos för då får vi ingen gruppdynamik och då blir det tungt att dra en sådan grupp [...]. (Projektledare Framtid Kronoberg)

[...] Det är ett projekt som jobbar med ungdomar mellan 16 och 29 år är vår målgrupp och i målgruppen är det också definierat att det ska vara ungdomar som uppfyller ett visst antal utanförskapsfaktorer som vi ställt upp och då är det bland annat att man har ekonomiskt bistånd, att man har låg utbildningsbakgrund, personer med funktionsnedsättningar, långtidsarbetssökande och långtidssjukskrivna och [...] personer med utomeuropeisk bakgrund alltså att man kommit lite senare till Sverige, om vi tänker språksvaga och så. (Projektledare Framtid Kronoberg)

I dessa citat framgår styrgruppens krav och inflytande i organisationen. När projektledaren säger ”är det också definierat att det ska vara” refereras kravet som styrgruppen har ställt gällande målgruppen. Där framgår att ”svåra klienter” som språksvaga ingår i målgruppen. Intressant nog har målgruppen definierats enligt ”utanförskapsfaktorer”. I citaten ovan tydliggörs varför Framtid Kronoberg *måste* erbjuda plats till klienter som upplevs som ”svåra” att jobba med och som tidigare redovisat avvisas i en gränskontroll.

Nedan talar en handläggare om detta:

[...] Vi går ju in och pratar i gruppen om hur vi bedömer den här personen, ja tyvärr är han eller hon lite svag i språket, vi ser ju ganska så snart vad personen kan tillgodoräkna sig och inte, men i projektet står det att vi ska kunna ta dem också och det gör vi [...]. (Handläggare 2 Framtid Kronoberg)

När handläggaren säger ”i projektet står det att vi ska kunna ta dem också och det gör vi” blir det tydligt hur verksamheten anstränger sig för att leva upp till styrgruppens krav. Kravet om att erbjuda plats till dessa klienter tycks inte uttrycka något om antal ”svåra klienter” som ska erbjudas plats vilket rättfärdigar gränskontrollen som avvisar största delen av dessa.

Legitimitetsbehovet kan vi även observera i det tidigare återgivna citatet där den politiska nämnden i en rapport till kommunfullmäktige presenterar följande:

Prioriterade grupper är personer som har stått närmast arbetsmarknaden med högt försörjningsstöd. Det har gällt både ungdomar och vuxna. För personerna är åtgärden positiv såtillvida att anställningsbarheten ökar, hälso och familje/barnperspektivet förbättras. (Växjö 2012, s. 12)

Prioritering av klienter legitimeras inför kravställarna – i detta fall kommunfullmäktige– med förbättrade resultat och minskade kostnader.

Nyinstitutionell teori har hjälpt oss att förstå organisationernas inneboende behov av att ”accepteras” bland andra organisationer. Genom att vinna legitimitet säkrar organisationen sin fortlevnad vilket kan vara avgörande för ett nytt upprättat projekt som Framtid Kronoberg.

Sammanfattande slutsatser om undersökningen

Under analysen har vi vid vissa tillfällen analyserat ett och samma citat utifrån två olika teorimodeller vilket har frambringat olika betydelse för utsagan. Genom en ”parentessättning” har vi kunnat analysera samma företeelse utifrån olika perspektiv och åstadkommit en mer utförlig förklaring.

I vår empiriska undersökning har vi konstaterat att begreppet utanförskap kan uppfattas på olika sätt men att sysselsättning ändå är en självklar lösning på *problemet*. Det är tydligt att sysselsättningen har en stark betydelse i våra respondenters uppfattningar om problem och lösningar, men även i insatsernas utformning där insatserna som Framtid Kronoberg har utformats med ett specifikt mål: att få ut arbetslösa ungdomar i arbete, eller som nämnden föredrar att kalla det ”att bekämpa utanförskap”.

Den starka kontrollen som utövas av organisationerna har vi kunnat analysera med hjälp av Foucault (2003) teori om sanktion och disciplinering samt Sahlins (1996) teori om gränskontroll. Maktutövningen och kontrollen som klienterna utsätts för kan vi jämföra och uppmärksamma en slående likhet med Peterssons (2013) studie om substitutionsbehandlingar där patienterna utsätts för liknande sanktioner då medicineringen (Metadon eller Subutex) uteblir vid oönskat beteende liksom det ekonomiska biståndet i vår studie.

Sysselsättningskravet har vi uppmärksammat eftersträvas i mycket hög grad, även när det inte längre är försvarbart. Exempelvis utsätts människor med psykiska funktionsnedsättningar för starka påfrestningar när de tvingas medverka i gruppövningar. Vi har även uppmärksammat att tvånget påverkar klienternas motivation som i sin tur försvårar Framtid Kronobergs

coachningsarbete. Som Roine Johansson (2006) uppmärksammar kan tekniska effektivitetskrav brytas som följd av den ”blinda” strävan efter att uppfylla institutionella krav. Att vissa ungdomar tvingas till meningslösa aktiviteter och att redan utsatta klienter utsätts för starka påfrestningar kan ses som en tydlig effektivitetsförsämring.

Vi har blivit medvetna om att verksamheterna, i synnerhet Framtid Kronoberg, har utvecklat strategier där klienter prioriteras framför andra. Som Sahlin (1996) påpekar leder en stark ”gränskontroll” till att mindre ”utvisningar” sker, med andra ord kan verksamheten redovisa ”bättre siffror”.

Den starka fokuset på individuella brister i kombination med ”workfare” tycks ha inneburit att sysselsättningsverksamheter har anpassats för en specifik målgrupp och lämnar många ”utanför”, dvs. klienter hamnar paradoxalt nog i en situation som nämnden och förvaltningen säger sig vilja motverka. Teorierna presenterade under rubriken ”Individuella förklaringsmodeller och välfärd” fyller den funktionen att analysprocessen kan avslutas då vi anser att, inom denna studies ramar, inte längre är det möjligt att analysera vidare ”workfare” och ”individfixeringen” i de studerade verksamheterna. Däremot är det möjligt för oss att placera fenomenet i en världsomfattande förändringsprocess där utformningen av insatser som Framtid Kronoberg eller prioriteringarna av klienter som görs inte är ett unikt fenomen.

6. Slutdiskussion

Under studiens första fas blev vi medvetna om den starka politiska betydelse som begreppet har. Vi märkte ganska snart att begreppet definierades på många olika sätt; ibland kunde det vara att bo i stigmatiserade eller marginaliserade bostadsområden, det kunde även vara att inte kunna svenska språket tillräckligt bra, eller att ha en annan kultur än majoritetsbefolkningen. Andra har påstått att utanförskap istället är förknippat med fattigdom i kombination med bidragstagande. Med denna undersökning har vi explorativt velat studera socialarbetares uppfattning och syn på utanförskap och hur det kan motverkas.

Resultatet av vår undersökning visar att intervjupersonerna, som är verksamma som handläggare inom Framtiden Kronoberg och Ekonomiskt bistånd, inte använder begreppet i den vardagliga praktiken men är medvetna om att det återfinns i förvaltningens och den politiska nämndens styrdokument och verksamhetsberättelser. Våra respondenter har egna uppfattningar om innebörden av utanförskap, men alla är överens om att sysselsättningen är ”vägen ur utanförskapet”. Detta kan sägas vara den ”enda” lösningen som fokuseras, inte exempelvis frågan om diskriminering eller boendesituationen som givetvis i hög grad påverkar frågan om ”utanförskap”.

Vi har uppmärksammat den strikta kontroll som utövas av de undersökta verksamheterna, ofta i relation till sysselsättningskravet som nämnden har stipulerat. Kontroll används även som en strategi där vissa klienter prioriteras framför andra ”svåra” fall, vilket leder till mindre ”motgångar” för verksamheten, dvs. förbättrade ”siffror” i resultathänseende.

I frågan om vilka faktorer som har varit möjliga att identifiera vid utformningen av insatserna som avser att ”bekämpa utanförskapet”, har vi kunnat konstatera att individuella brister som motivation, passivitet, utbildningsnivå eller språk ofta framställs som förklaringar till ungdomens arbetslöshet vilket förklarar varför insatserna i så hög grad inriktas på att åtgärda dessa ”brister”. Att arbetsmarknadsrelaterade sysselsättningar är starkt centrerade i organisationens och handläggarnas åtgärder har även uppmärksammat som en faktor som har lett till att sysselsättningsverksamheterna har ”specialiserats” på arbetsmarknadsinsatser och en målgrupp som har förutsättningar att tillgodogöra sig dessa insatser.

”Utanförskap” tycks för verksamheten ha fått en negativ klang då en specifik målgrupp prioriteras starkt; arbetslösa ungdomar som uppbär kommunal ersättning som står närmast arbetsmarknaden, dvs. de med ekonomiskt bistånd som har bästa förutsättningar att bli

självförsörjande. Vi har i nämndens och förvaltningens dokument uppmärksammat att utgifterna som Ekonomiskt Bistånd påverkar att ungdomar med bättre förutsättningar prioriteras, då dessa kan efter en tid kvalificera sig till statig ersättning som exempelvis A-kassa.

Den strikta betoningen på individen och sysselsättning har inneburit, som Johansson (2010) påpekar, att medborgarna måste vara mer aktiva i frågor som rör sin egen välfärd, vilket alltså leder till att redan marginaliserade grupper blir mer utsatta än tidigare då det krävs mer av dem för att få ta del av välfärdssamhällets insatser. Men vad händer med de ”bortprioriterade” grupperna? De med missbruksproblem, invandrare med svaga eller otillräckliga språkkunskaper, personer med funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa. De som alltså lämnades ”utanför utanförskapet”.

Utanförskap tycks även legitimera hårda sysselsättningskrav som arbetslösa utsätts för. Vi ställer oss mycket kritiska till den ”blinda” strävan efter sysselsättning för att komma i åtnjutande av försörjningsstöd eller andra insatser från samhällets sida, i de fall där vissa individer utsätts för hårda påfrestningar och i de fall där individer som inte uppfyller kravet bestraffas hårt av vad som ofta kallas för ”samhällets yttersta skyddsnät”.

Vi har fått uppfattningen att den kommunala socialtjänsten i allt större utsträckning har tvingats att fokusera på arbetslösa ungdomar som har försörjningsproblem, där den enklaste förklaringen relateras till strukturella förändringar som arbetsmarknadsförändringar. Är dessa ungdomar den ursprungliga målgruppen som socialtjänsten var avsedd för? Oavsett svaret kan vi konstatera att det har inneburit att samhällets mest utsatta grupper inte kan ta del av insatserna i samma omfattning. Det är vår personliga uppfattning att socialtjänsten fjärrar sig från sin ursprungliga kärnuppgift: att stå till tjänst för samhällets mest utsatta individer.

Efter studiens genomförande kan inte heller vi besvara vad utanförskap är i relation till sociala problem, men vi har fått uppfattningen av att begreppet utanförskap har spelat ett betydande roll i Sverige i det som tycks vara en förändring ”*from welfare into work*”. Begreppet tycks redan ha uppfyllt sitt politiska syfte eftersom det numera sällan används av partierna som ingår i Alliansregeringen. Regeringskansliet publicerar inte längre statistik om ”utanförskapets omfattning” i landet, och folkpartiet har slutat publicera skriften *Utanförskapets karta*. Även i den studerade politiska nämnden uppmärksammade vi att inför 2013 och 2014 har målet ”att bekämpa utanförskap” intressant nog tagits bort.

Efter att ha genomfört vår studie anser vi att det är viktigt att som blivande socionomer vara medvetna om de risker som finns när krav måste ställas på klienter som redan befinner sig i en utsatt position.

Vi anser även att det finns ett behov av att liksom författarna i antologin med Denvall och Vinnerljung som redaktörer (2006) väga upp ”*nytta och fördärv*” och där ett klientperspektiv beaktas. Det finns också ett behov att försöka besvara frågan som Tapio Salonen ställer: ”Eller kan dessa insatser ses som ett fördärv, i så motto att socialtjänstens aktiveringsinsatser blir ett substitut eller alibi för att inte genomföra andra mer genomgripande arbetsmarknadspolitiska förändringar?” (Salonen 2006, s. 148–149).

I vår studie har vi inte studerat hur klienter upplever och påverkas av insatserna eller tvånget. Hur påverkar tvånget klienterna och förutsättningarna att uppnå positiva resultat? Kan vi effektivisera det sociala arbetet mot arbetslösa ungdomar genom att anpassa insatsernas utformning mer till klienterna än det strukturella socialförsäkringssystemet? Är det möjligt att förflytta ansvaret för arbetslöshetsinsatser till annan myndighet med bättre förutsättningar att bemöta mer homogena grupper?

Vår studie har inte haft syftet att problematisera de sociala problem som utanförskap många gånger gör anspråk på, tvärtom vill vi här betona att sociala problem som leder till utsatthet mycket väl finns kvar oavsett om vi väljer att kalla det för marginalisering, diskriminering exkludering eller utanförskap. Men vi har anledning att tro att när dessa sociala problem betraktas i termer av ”utanförskap” kan resultatet bli att fokus hamnar ”utanför” dessa människors behov av förändring. Det är möjligt att tidigare begrepp har bättre förutsättningar att betona detta.

Referenslista

Allians för Sverige (2006) *Allians för Sverige*. Stockholm: Allians för Sverige.

Alm, S. Bäckman, O. Gavanoas, A. & Nilsson, A. (2011) ”Inledning: Perspektiv på utanförskap”. I: Alm, S. Bäckman, O. Gavanoas A. & Nilsson, A. (red): *Utanförskap*. Stockholm: Dialogos.

Best, J. (2001) *How claims spread: cross-national diffusion of social problems*. New York: Aldine de Gruyter.

Blomberg, H. Kroll, K. Lundström, T. & Swärd, H. (2004) ”Medier och samhällsvetenskap”. I: Blomberg, H. Kroll, K. Lundström, T. & Swärd, H. (red) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Andra upplagan., Malmö: Liber.

Davidsson, T. (2009) *UTANFÖRSKAPANDET: En diskursanalys av begreppet utanförskap*. Master uppsats. Göteborg : Univ.

Davidsson, T. (2010) ”Utanförskapelsen, en diskursanalys av hur begreppet utanförskap artikulades i den svenska riksdagsdebatten 2003– 2006” *Socialvetenskaplig tidskrift*. Vol. 17. Nr. 2, s. 149– 169.

Edgren-Schori, M. (2000) *Social exclusion: en kunskapsöversikt och begreppsanalys*. Licentiatavhandling. Stockholm : Univ.

Fakultetsnämnden för hälsa, socialt arbete och beteendevetenskap (FHSAB) (2012) *Etiska riktlinjer för självständiga arbeten i utbildning på grundnivå och avancerad nivå inom FHSAB*. Växjö: FHSAB.

Foucault, M. (2003) *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Lund: Arkiv

Gubrium, J F. & Holstein, JA. (1997) *The new language of qualitative method*. New York: Oxford University Press.

Heggeman, H. (2010) ” *Ung och pank eller gammal och bidragsberoende*”. *Välfärd*. Nr 2010:01, s. 17– 19.

Johansson, H. (2010) ”Aktiva medborgare i den svenska välfärdsstaten”. I: Hjort, T. Lalander, P. & Nilsson, R. (red.) *Den ifrågasatte medborgaren - om utsatta gruppers relation till välfärdssystemen*. Växjö: MiV, Linnéuniversitetet.

Johansson, R. (2006) ”Nyinstitutionell organisationsteori – från sociologi i USA till socialt arbete i Sverige”. I: Grapre, O. Blom, B. & Johansson, R. (red.) *Organisation och omvärld: nyinstitutionell analys av människobehandlande organisationer*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, S. (2011) *Rätt, makt och institutionell förändring: en kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus*. Doktorsavhandling. Lund: Lunds universitet.

Kvale, S. & Brinkman, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Leijonborg, L. & Rojas, M. (2004) *Utanförskapets karta*. Stockholm: Folkpartiet.

Leijonborg, L. m.fl Motion 2005/06:Sf383 (FP) *Egenmakt, arbete och jämlikhet – liberal integrationspolitik*.

Lincoln, Y S. & Guba, E G. (1985) *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, Calif.: Sage.

Lindgren, S Å (1993) *Den hotfulla njutningen: att etablera drogbruk som samhällsproblem 1890– 1970*. Doktorsavhandling. Göteborg : Univ.

Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2002) ”Vad är ett socialt problem?”. I: Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur.

Nationalencyklopedin (2013) *Utanförskap*. Tillgänglig på Internet:
http://www.ne.se/sve/utanförskap?i_h_word=utanf%c3%b6rskap.

Olofsson, J. (2011) *Socialpolitik: varför, hur och till vilken nytta?*. Stockholm: SNS förlag.

Pawluch, D. & Woolgar, S. (1958) *Ontological gerrymandering: The anatomy of social problems explanations*. University of California Press: Berkeley.

Petersson, F. (2013, kommande) *Kontroll av beroende. Substitutionsbehandlings logik, praktik och semantik*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.

Proposition 2006/07:1. *Budget proposition för 2007*. Stockholm: Finansdepartementet.

- Riksrevisionen (2008) *Utanförskap och sysselsättningspolitik: regeringens redovisning*. Stockholm: Riksrevisionen.
- Runquist, W. (2012) *Legitimering av tvångsvård: klienter och deras socialsekreterare om LVM*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.
- Sahlin, I. (1996) *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Doktorsavhandling. Lund : Univ.
- Sahlin, I. (2001) ”Gränskontroll och disciplin– strategier för kontroll och förändring”. I: Ólafsdóttir, H. (red) *Skyldig eller sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabruk*. Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning (NAD)
- Sahlin, I. (2002) ”Sociala problem som verklighetskonstruktioner”. I: Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sahlin, I. & Machado, N. (2008) ”Diskriminering och exkludering. En introduktion”. *Socialvetenskaplig tidskrift*. Vol. 2008:15. Nr 3– 4, s. 174– 184. Lund: FORSA.
- Salonen, T. (2006) ”Socialt arbete med arbetslösa”. I: Denvall, V. Vinnerljung, B. (red.) *Nytta och Fördärv*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Scott, R W. (2008) *Institutions and Organizations. Ideas and Interests*. California: Sage.
- Statistiska centralbyrån (2012) *Statistisk årsbok för Sverige 2012 = Statistical yearbook of Sweden 2012*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Thorén, K H. (2008) *“Activation policy in action”: a street– level study of social assistance in the Swedish welfare state*. Avhandling. Växjö: Växjö University Press.
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk– samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Växjö kommun, Nämnden för arbete & välfärd (2010) *Internbudget 2011– 2013 ARBETE OCH VÄLFÄRD*. Växjö: Arbete & Valfärd.
- Växjö kommun, Nämnden för arbete & välfärd (2011) *ÅRSRAPPORT 2011*. Växjö: Arbete & Valfärd.

Växjö kommun, Nämnden för arbete & välfärd (2012) *BUDGET 2013 med verksamhetsplan för 2014– 2015*. Växjö: Arbete &Välfärd.

Zoubir, L. (2009) ”In i utanförskapet” *Arena* 3/2009, s. 12– 15.

Bilaga 1 Presentationsbrev

Växjö den 27 november 2012

Vi är två socionomstudenter som just nu läser sjätte terminen på vår utbildning vid Linnéuniversitetet. För närvarande arbetar vi med vår C-uppsats som utgör vårt självständiga examensarbete. I uppsatsen kommer vi att undersöka den bild socialarbetare förmedlar om sitt yrke, klienterna och deras sociala problematik. Professionaliseringen av socionomyrket är en debatt som har inspirerat oss att titta lite närmare på vilka gemensamma sätt kan socionomer förhålla sig till olika sociala problem.

En av uppsatsens övergripande frågor som vi hoppas kunna besvara är hur målgruppen unga arbetslösa med försörjningsproblem beskrivs och urskiljs i styr- och beslutsdokument respektive i kvalitativa intervjuer med nämndpolitiker och grupper av socialarbetare.

Mot denna bakgrund är vi intresserade av att intervjua dig. Vi beräknar att intervjun kommer att ta cirka 1 timme i anspråk. Vid planering och genomförande av vår undersökning utgår vi från gängse forskningsetiska principer som bland annat innebär att ditt deltagande i intervjun är helt frivilligt och att du när som helst kan avbryta din medverkan i undersökningen eller avstå från att besvara enskilda frågor under intervjuens gång. Vi kommer att spela in intervjun och därefter transkribera den. Allt som du säger under intervjun kommer att hanteras konfidentiellt vilket innebär att innehållet inte kommer att delges någon obehörig. Både ljudinspelning och transkribering kommer att destrueras efter det att uppsatsen har godkänts av vår examinator vid universitetet.

Vid frågor om vår undersökning eller om något framstår som oklart, så ber vi dig att kontakta någon av oss på nedansätande epostadresser eller telefonnummer. Du har även möjlighet att kontakta vår handledare Weddig Runquist, universitetsadjunkt vid Linnéuniversitetet, epost weddig.runquist@lnu.se, mobil xxx- xxx xx xx.

Tack på förhand!

Andrés Iturralde

ai222ab@student.lnu.se

xxx- xxx xx xx

Elias Levir

el222as@student.lnu.se

xxx- xxx xx xx

Bilaga 2 Intervjuguide

Intervjuguide för socialsekreterarna

- Presentation av oss.
- Om uppsatsen:
 - Hur ni refererar till sociala problem
 - Ett försök att identifiera gemensamma drag hos socionomer
 - Berätta lite om fallbeskrivningarna: varför vi vill ha långtids- och korttidsbidragstagare.
- Informera om etiska principer

Inledande frågor

- Ärendegång. Hur en vanlig ärendegång går till rent konkret.
- Berätta hur en vanlig arbetsdag ser ut.
- (Har hon berättat om journalföring? Ta upp det om hon inte gjort det!)
- Tidigare erfarenhet:
 - Hur länge har du arbetat här?
 - Vart har du jobbat innan?
 - Vilken utbildning har du?
- Har du märkt några förändringar själva arbetet? Riktlinjer, insatser, osv?
- (om hon/han redan inte sagt det fråga vilka insatser hon/han beviljar och om de utformas till individen eller om de ser ut på samma sätt för alla)
- Vad är det du tittar på i klienten som är viktig för ditt utredningsarbete? Finns det någon mall att följa?

- Kan du berätta lite om de människor som kommer hit?
- Ser du några likheter mellan klienterna? Finns det något gemensamt?

Fallbeskrivning

- Om vi börjar med ett typiskt fall långtidsbidragstagare som du har haft.
 - Hur fick du ärendet?
 - Vad var det första tänkbara lösningen?
 - Varför fungerade det inte?
 - Hur gick det sedan? Löste det sig? Är personen kanske kvar i systemet?
 - Vilka insatser beviljades?
 - Var klienten nöjd med insatserna?

Detta ska vi ha fokus på:

- Klienten! Va nyfiken!
- Se till att beskrivningen blir ingående och detaljerad
- Identifiera sociala problem. (kategorier som ingår i utanförskap)

- Nu kan vi gå över till en korttidsbidragstagare:
 - Hur fick du ärendet?
 - Vad var det första tänkbara lösningen?
 - Varför fungerade det inte?
 - Hur gick det sedan? Löste det sig? Är personen kanske kvar i systemet?
 - Vilka insatser beviljades?
 - Var klienten nöjd med insatserna?

Detta ska du ha fokus på:

- Klienten! Försök att hålla hennes berättelse klientcentrerad
- Ingående och detaljerad! Va nyfiken
- Identifiera skillnader i hennes sätt att referera till klienten i jämförelse med långtidsfallet.

Nu några frågor som kopplar samman berättelserna:

- Vilken skillnad kan du urskilja mellan dem 2 klienterna? (Sociala nätverk? Det sociala problemet? Ursprung? Klientens tidigare erfarenhet av socialtjänsten? Flera sociala problem som samverkar? [intersektionalitet]).
- Vad var viktigt att identifiera hos klienterna som var viktigt för utredningen? Följde du någon mall?
- Var insatserna anpassade till klienten? På vilket sätt?
- Var insatserna anpassade till det sociala problemet? På vilket sätt?

Nu har vi pratat om 2 stücken typiska fall. Finns det några avvikande fall? Kanske svåra att hantera? Kan du berätta lite kort?

Avslutande frågor

Förberedd respondenten på att nu kommer en del mer abstrakta frågor.

Om vi pratar lite om sociala problem som gick att identifiera i berättelserna:

- Kan vi hitta några kategorier? Som kanske uppmärksammas i media?
- Vilka samhällsfaktorer leder till bidragstagande? Vad är det som gör att en viss typ av klienter söker sig till socialkontoret?
- Utifrån ovanstående resonemang; är det möjligt att påstå att klienterna är representativa för dessa sociala problem/kategorier?
- Hur skulle du själv definiera ditt uppdrag?
- Hur har verksamheten definierat ditt uppdrag? Är definitionen/målsättningen rimligt?
- Om vi ser på målsättningen att bekämpa utanförskap:

- Hur tolkar du det?
- Vad innebär utanförskap för dig? Vilka kategorier ingår? (hur laddar hon begreppet? Stackare/skurkar?)
- På vilket sätt, genom olika insatser, bekämpar du utanförskap?
- Använder ni begreppet i utredningar? I arbetsgruppen?
Överhuvudtaget? I så fall i vilka sammanhang? Exempel behövs!

Intervjuguide till handläggare Framtid Kronoberg

- Presentation av oss.
- Om uppsatsen:
 - Hur ni refererar till sociala problem
 - Ett försök att identifiera gemensamma drag hos socionomer
 - Berätta lite om fallbeskrivningarna: varför vi vill ha långtids- och korttidsbidragstagare.
- Informera om etiska principer

Inledande frågor

- Hur går processen till för en deltagare i projektet?
- Berätta hur en vanlig arbetsdag ser ut.
- (Har hon berättat om journalföring? Ta upp det om hon inte gjort det! Utredning av projektets deltagare?)
- Tidigare erfarenhet:
 - Hur länge har du arbetat här?
 - Vart har du jobbat innan?
 - Vilken utbildning har du?
- Vilka insatser ger projektet, vilken handlingsfrihet har du som coach och handläggare

- Vad är det du tittar på i klienten som är viktig för ditt utredningsarbete, motivering av insats? Följer ni någon mall i utredningen?
- Kan du berätta lite om de människor som kommer hit?
 - Svåra fall respektive lätta fall?
 - Vilka når arbetsmarknaden? Vad tror du påverkar att vissa har svårare respektive lättare att få arbete?
- Ser du några likheter mellan klienterna? Finns det något gemensamt?
- Om inte: hur upplever du det att möta en så stor mångfald/ diversiteter bland dina klienter?

Fallbeskrivning

Om vi börjar med ett att beskriva ett fall där klienten varit i behov av mycket stöd.

- Hur fick du ärendet?
- Vad var det första tänkbara lösningen?
- Varför fungerade det inte?
- Hur gick det sedan? Löste det sig? Är personen kanske kvar i systemet?
- Vilka insatser beviljades?
- Var klienten nöjd med insatserna?

Detta ska Vi ha fokus på:

- Klienten! Va nyfiken!
- Se till att beskrivningen blir ingående och detaljerad
- Identifiera sociala problem. (kategorier som ingår i utanförskap?)

Nu kan vi gå över till ett fall där klienten varit mer självständig men fortfarande stått utanför arbetsmarknaden. Vi ska försöka ha samma upplägg:

- Hur fick du ärendet?

- Vad var det första tänkbara lösningen?
- Varför fungerade det inte?
- Hur gick det sedan? Löste det sig? Är personen kanske kvar i systemet?
- Vilka insatser beviljades?
- Var klienten nöjd med insatserna?

Detta ska Vi ha fokus på:

- Klienten! Försök att hålla hennes berättelse klientcentrerad
- Ingående och detaljerad! Va nyfiken
- Identifiera skillnader i hennes sätt att referera till klienten i jämförelse med långtidsfallet.

Nu några frågor som kopplar samman berättelserna:

- Vilken skillnad kan du urskilja mellan dem 2 klienterna? (Sociala nätverk? Det sociala problemet? Ursprung? Klientens tidigare erfarenhet av socialtjänsten? Flera sociala problem som samverkar? [intersektionalitet]).
- Vad var viktigt att identifiera hos klienterna som var viktigt för utredningen? Följde du någon mall?
- Var insatserna anpassade till klienten? På vilket sätt?
- Var insatserna anpassade till det sociala problemet? På vilket sätt?

Nu har vi pratat om 2 sticken typiska fall. Finns det några avvikande fall? Kanske svåra att hantera? Kan du berätta lite kort?

Avslutande frågor

Förberedd respondenten på att nu kommer en del mer abstrakta frågor.

Om vi pratar lite om sociala problem som gick att identifiera i berättelserna:

- Vilka samhällsfaktorer leder till att männisikor söker sig till FK? Vad tror du det är som gör att en viss typ av klienter söker sig till FK?

- Utifrån ovanstående resonemang; är det möjligt att påstå att klienterna är representativa för dessa sociala problem/kategorier?
- Hur skulle du själv definiera ditt uppdrag?
- Hur har verksamheten definierat ditt uppdrag? Är definitionen/målsättningen rimligt?
- Om vi ser på målsättningen att bekämpa utanförskap:
 - Hur tolkar du det?
 - Vad innebär utanförskap för dig? Vilka kategorier ingår? (hur laddar hon begreppet? Stackare/skurkar?)
 - På vilket sätt, genom olika insatser, bekämpar du utanförskap?
 - Använder ni begreppet i utredningar? I arbetsgruppen? Överhuvudtaget? I så fall i vilka sammanhang? Exempel behövs!

Intervjuguide nämnden A&V

- Presentation av oss.
- Om uppsatsen:
 - Hur ni refererar till sociala problem
 - Ett försök att identifiera gemensamma drag hos socionomer
 - Berätta lite om fallbeskrivningarna: varför vi vill ha långtids- och korttidsbidragstagare.
- Informera om etiska principer

Inledande

- Vilken erfarenhet har du som politiker, hur länge har du varit aktiv inom nämnden?
- Vad gör nämnden?
- Uppdrag
- Vision

- Vad är din roll/ uppdrag i nämnden?
- Vilka utmaningar möter du i ditt uppdrag?
- Vilket ansvar har du som ordförande i nämnden?
- Vilka befogenheter har du som ordförande?
- Hur märks din politiska koppling i nämndens arbete – på vilket sätt märks den moderata politiken i nämndens arbete?

Utanförskap

Utanförskap har fått mycket utrymme i den politiska debatten på nationell nivå, detta har väckt ett intresse hos att undersöka hur ni på lokal nivå upplever utanförskap. Vi har tagit del av en del av förvaltningens dokumentation, bl.a. interbudgeten för förvaltningen där utanförskap nämns under några förvaltningens målsättningar.

- Kan du berätta lite om utanförskap i Växjö?
- Övergripande information
- Utanförskap som ett större fenomen än arbetsmarknad
- Utanförskap relaterat till vad som står i interbudget – kan du berätta lite om socialt, arbetsmarknadsmässigt, boenderelaterat utanförskap och utanförskap relaterat till diskriminering?
- Skiljer sig gruppen unga (18-29) från den beskrivning du precis givit?
- Vilka problem kommer ur utanförskap, på vilket sätt är utanförskap ett problem?
- Vilka samhällsfaktorer som är bidragande till uppkomsten av utanförskap?
- Hur ser utanförskapet ute i Växjö rent geografiskt, finns det områden som är mer utsatta än andra?
- Finns det samhällsgrupper som är mer utsatta än andra?
- Nu har vi pratat lite om vad utanförskap är i Växjö, Vilka insatser genomförs i Växjö för att bryta utanförskapet?

- Klienter, vilka olika insatser går att finna beroende på klienters diversitet?
- Hur kommer en insats till, hur ser förhållandet ut mellan nämnden och kommunfullmäktige?
- Har insatserna förändrats, vilka skillnader har du sätt i insatserna mot utanförskap under din politiska karriär?
- Hur tycker du att respektive insats verkar mot utanförskap?
- Frågor om framtid Kronoberg – på vilket sätt är projektet annorlunda från tidigare projekt?

Intervjuguide Projektledare Framtid Kronoberg

- Presentation
- Om uppsatsen:
 - Hur ni refererar till sociala problem
 - Ett försök att identifiera gemensamma drag hos socionomer
 - Berätta lite om fallbeskrivningarna: varför vi vill ha långtids- och korttidsbidragstagare.
- Prata om forskningsetiska principer.

Inledande frågor och verksamhetsbeskrivning

- Kan du berätta om bakgrunden till Framtid Kronoberg? Hur blev projektet till? Vad är nytt med Framtid Kronoberg?
- Vad är din roll som projektledare?
- Hur benämner ni de som kommer med i projektet?
- Hur marknadsförde ni iden Framtid Kronoberg för kommunen och ESF?
- Vilka insatser finns att finna genom projektet?
- Hur utformade ni dessa insatser?

- Är projektets insatser baserade från tidtagare kunskaper/ projekt?
- Vi har förstått att samverkan är centralt i projektet, vad innebär samverkan för dig?
Fördelar/nackdelar?
- Hur många har tagit del av insatsen?
 - deltagarnas ålder?
 - kön?
 - etnicitet?
- Pilotfasen? Har projektet förändrats sedan dess, Hur gick arbetet? Utvärdering?

Klientskapet

- Vilken kontakt har du med klienterna?
- Kan du berätta lite om de människor som deltar i projektet? Likheter, skillnader?
- Vilket stöd tror du att deltagarna är i behov utav?
- Vilka sociala problem leder till att individer tilldelas den här insatsen?

Avslutande frågor

Förberedd respondenten på att nu kommer en del mer abstrakta frågor.

Om vi pratar lite om sociala problem som gick att identifiera i berättelserna:

- Hur har verksamheten definierat ditt uppdrag? Är definitionen/målsättningen rimligt?
- Om vi ser på målsättningen att bekämpa utanförskap:
 - Hur tolkar du det?
 - Vad innebär utanförskap för dig? (Vilka kategorier ingår hur laddar hon begreppet?
Stackare/skurkar?)
- Utifrån din definition av utanförskap - upplever du att dina klienter är i utanförskap?
- På vilket sätt, genom olika insatser, bekämpar ni utanförskap?

- Använder ni begreppet i utredningar? I arbetsgruppen? Överhuvudtaget? I så fall i vilka sammanhang? Exempel behövs! Om inte vilka begreppet använder ni istället? Vilka begrepp tror du att arbetsgruppen använder? Använder de utanförskap eller något/några andra?

Bilaga 3 till examinator

Vi vill här tydliggöra för arbetsfördelningen som examinator kan behöva i sin bedömning av examensarbetet.

Om arbetsfördelning:

Vi har i uppsatsen eftersträvat att enbart ha med information som handlar av vår studie, och arbetsfördelningen har inte redovisats av den anledningen.

Arbetsfördelningen har under uppsatsen gång sett lite annorlunda ut. Uppsatsens första moment som att arbeta fram ett ämne att studera har varit en gemensam process då vi arbetat mycket tillsammans för att finna ett område som vi båda har ett intresse för. Efter detta har vi haft möjlighet att dela upp arbetat mellan oss vilket har medfört att vi till stor del har arbetat enskilt. Vad gäller uppsatsens struktur har Andres haft ett övergripande ansvar, processen vi genomgått för att uppsatsen nått sin nuvarande form har inneburit att flera tidigare utkast, i synnerhet inom kapitlet aktuellt kunskapsläge, har tagits bort eller ändrats. Vi har båda varit delaktiga i att formulera dessa texter men kapitlet i sin nuvarande form har Andres ansvarat för. Kapitlet metod och metodologiska överväganden är en produkt av vad vi gemensamt läst och uppmärksammat under uppsatsen gång men Andres har ansvarat över texten. Elias har ansvarat för uppsatsens mer praktiska delar så som intervjuer och transkriberingar. Vissa av uppsatsens moment har vi valt att arbetat tillsammans, detta gäller intervjuguidernas formulering och även i viss del uppsatsens senare moment som teori och resultat där vi i stor utsträckning arbetat tillsammans. Sammanställningen av resultat, efter den mall vi slutligen valt att använda, har genomförts av Andres medan Elias har arbetat fram Referenslista och uppsatsens sista korregeringar. Vi har under uppsatsen gång även granskat varandras texter för att uppmärksamma fel eller föreslå förbättringar.